

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ТОПЧІЙ ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 330.341.2 [338.4:352.07]

**МОДЕРНІЗАЦІЯ СФЕРИ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО
ГОСПОДАРСТВА МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ В УМОВАХ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Міжнародному університеті бізнесу і права

Науковий консультант: доктор економічних наук, старший науковий співробітник
ЛЕВКОВСЬКА Людмила Володимирівна,
ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України, завідувач відділом.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук
ВОЙТ Сергій Миколайович,
ДП «Виробниче об'єднання Південний машинобудівний завод ім. О. М. Макарова», генеральний директор;

доктор економічних наук, професор
КРИЛЕНКО Володимир Ігорович,
Миколаївська міська рада,
перший заступник міського голови;

доктор економічних наук, професор
ПАВЛОВА Олена Миколаївна,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
завідувач кафедри аналітичної економіки та природокористування.

Захист відбудеться «05» жовтня 2020 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 в Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, ауд. А-234.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, конференц-зала.

Автореферат розіслано «05» вересня 2020 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої ради**

Крупіца І.В

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сьогодні в Україні відбуваються глибокі зміни, що впливають практично на всі види людської діяльності, зокрема сферу житлово-комунального господарства (ЖКГ). Остання потребує модернізації з низки причин, і не тільки тому, що вона є найбільш технічно відсталою галуззю економіки з багатьма проблемами, які особливо загострилися останнім часом. Важливим насамперед є те, що процес входження нашої держави до європейського простору потребує адаптації цієї сфери до відповідних соціальних стандартів, орієнтованих на вирішення завдань, обумовлених Цілями сталого розвитку – 2030. Оскільки протягом десятиліть у житлово-комунальній сфері панували екстенсивні підходи до розв'язання проблемних питань, об'єктивно виникає необхідність пошуку інноваційних методів досягнення означених цілей з урахуванням специфіки національного розвитку. У цьому контексті багатьма вченими, серед яких А. Андрейчинко, С. Войт, В. Геєць, О. Головченко, Б. Данилишин, І. Іртищева, Н. Коваль, В. Криленко, В. Лагодієнко, В. Куценко, О. Лайко, Л. Левковська, Д. Лук'яненко, О. Павлов, О. Павлова, О. Панасенко, В. Поліщук, М. Савіна, М. Стегней, В. Ткач, Л. Транченко, К. Шапошников, І. Яремка та інші, проведено багатовекторні наукові дослідження, присвячені процесам реформування житлово-комунального господарства, зокрема методологічним аспектам його модернізації і розвитку. Однак багатогранність і особливість цього питання під впливом загальних трендів, що обумовлюють економічний стан держави, доводять необхідність додаткових наукових пошуків. Особливо зростає значущість наукової проблеми, пов'язаної з визначенням наукових засад модернізації сфери житлово-комунального господарства в рамках міських агломерацій під впливом децентралізації системи управління. Саме вагомість цих двох ключових позицій у забезпеченні інноваційного характеру процесу модернізації підтверджує актуальність обраної теми, визначає предметність мети, завдань і змісту дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Розроблені в дисертаційній роботі наукові положення, науково-практичні результати та висновки пов'язані з науково-дослідними роботами Міжнародного університету бізнесу і права Міністерства освіти і науки України, зокрема темою «Механізми і чинники активізації сталого розвитку макроекономічних процесів в Україні» (номер державної реєстрації 0116U0022610), де автором визначено наукові засади й об'єктивну необхідність розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій та окреслено стратегічні орієнтири розвитку і особливості регулювання житлово-комунального господарства в аспектах ресурсозбереження; Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», зокрема темами: «Розвиток інституціонального середовища фінансово-економічного регулювання водокористування» (номер державної реєстрації 0013U002515) та «Публічно-приватні форми забезпечення сталого

просторового розвитку України» (номер державної реєстрації 0118U002001), у межах яких автором обґрунтовано методологічні підходи щодо стратегування процесу модернізації житлово-комунального господарства за етапами концептування, моделювання, прогнозування, моніторингу у парадигмі формування кластера з інноваційним профілем функціонування основних його складових.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення та обґрунтування теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо забезпечення процесу модернізації сфери житлово-комунального господарства міських агломерацій в умовах децентралізації системи управління.

Для досягнення зазначеної мети поставлено й виконано такі основні завдання:

- обґрунтувати концептуальні засади модернізації ЖКГ міських агломерацій на тлі децентралізації управлінської системи;
- дослідити основи формування міських агломерацій у контексті загального процесу децентралізації системи управління;
- узагальнити теоретичні положення розробки інноваційної моделі управління сферою житлово-комунального господарства на рівні міських агломерацій;
- сформулювати модельне уявлення про стратегічне управління його інноваційним потенціалом;
- обґрунтувати методологію створення систем моніторингу, планування та прогнозування розвитку ЖКГ міських агломерацій;
- запропонувати методологічні підходи до підвищення ефективності його розвитку;
- розкрити систему цілей та засобів сталого економічного, екологічного і соціального розвитку такого кластера;
- систематизувати критерії та індикатори сталості житлово-комунального кластера;
- проаналізувати сучасний стан сфери ЖКГ в Україні та оцінити ефективність державної політики щодо забезпечення її сталого розвитку;
- дослідити процес упровадження інноваційних технологій у вітчизняному житлово-комунальному господарстві і визначити його теперішній рівень;
- здійснити аналіз фінансового забезпечення сфери ЖКГ на нинішньому етапі;
- запропонувати основні напрями впровадження інформаційних систем і технологій у процесі реформування та розвитку досліджуваної сфери;
- обґрунтувати методичні підходи до ранжування й оптимізації джерел та напрямів інвестиційного забезпечення проектів модернізації сфери житлово-комунального господарства міських агломерацій;
- систематизувати основні напрями інституціоналізації перспективних форм фінансово-інвестиційного забезпечення процесу інноваційної

модернізації сфери житлово-комунального господарства на прикладі м. Харків.

Об'єктом дослідження є процеси модернізації сфери житлово-комунального господарства міських агломерацій в умовах децентралізації.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні підходи та науково-практичні рекомендації з модернізації житлово-комунального господарства міських агломерацій у контексті децентралізації.

Методи дослідження. Методологічною й теоретичною основою дисертаційної роботи є наукові положення фундаментальних і прикладних досліджень у галузі економічної теорії, теорії регіоналізму, житлово-комунальної сфери, стратегічного управління, планування та прогнозування, праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань розвитку ЖКГ та децентралізації.

Для досягнення концептуальної цілісності в роботі використано загальнонаукові й спеціальні методи: аналізу та синтезу – для комплексного моніторингу процесів розвитку житлово-комунального господарства; систематизації – для виявлення економічних, екологічних та соціальних чинників і принципів розвитку ЖКГ в умовах децентралізації, а також визначення напрямів інституціоналізації перспективних форм фінансово-інвестиційного забезпечення його інноваційної модернізації; просторовий – для дослідження специфіки економічно ефективного, соціально орієнтованого та ресурсощадного розвитку житлово-комунальної сфери; статистичні – для узагальнення, систематизації та виявлення тенденцій розвитку явищ і процесів, пов'язаних із досліджуваною сферою, та оцінки міжрегіональних диспропорцій розвитку ЖКГ; АВС-аналіз – для визначення та розподілу джерел інвестиційного забезпечення модернізаційних проектів у сфері ЖКГ; графічний і картографічний – для наочного відображення закономірностей зміни показників соціально-економічного розвитку регіонів; комп'ютерної обробки та аналізу інформації за допомогою програм Microsoft Excel – для здійснення комплексного аналізу досліджуваного об'єкта, окресленого метою та завданнями дослідження.

Інформаційну базу дослідження становлять закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства України, Міністерства розвитку громад та територій України, інших міністерств і відомств, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали конференцій і семінарів, монографії, збірники та наукові статті; інтернет-ресурси тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі викладено теоретико-методологічні засади і практичні рекомендації з модернізації сфери житлово-комунального господарства міських агломерацій в умовах децентралізації, орієнтовані на розроблення комплексу сучасних економічних механізмів та інструментів осучаснення ЖКГ міських агломерацій кластерного типу. Найбільш важливими результатами

дослідження, що характеризуються науковою новизною і виносяться на захист, є такі:

уперше:

- розроблено теоретичні засади модернізації житлово-комунального господарства міських агломерацій, що формуються в умовах децентралізації регіональних систем управління, в основі яких систематизовано та обґрунтовано напрями забезпечення балансу інтересів стейкхолдерів з боку владних структур, бізнесу та населення як споживача послуг;

- обґрунтовано методологічні підходи до стратегування процесу модернізації ЖКГ за етапами концептування, моделювання, прогнозування, моніторингу і парадигмі формування кластера з інноваційним функціонуванням основних його складових, що сприяє ефективному розвитку в трансформаційних умовах;

- запропоновано принцип формування пакета сучасних методів розподілу джерел інвестиційного забезпечення модернізаційних проектів у сфері ЖКГ на основі використання АВС-аналізу, орієнтованих на оптимізацію процедури відбору інструментів залучення інвестицій;

удосконалено:

- методичні підходи до комплексної оцінки ефективності житлово-комунального господарства, що ґрунтуються на показниках стану галузі й очікуваних результатах її трансформації, які на відміну від існуючих, ураховують складові ефективності інвестицій в енергозберігаючі проекти, що створює передумови для підвищення керованості стратегічних змін відповідно до визначеного вектору;

- систему критеріїв та індикаторів сталого розвитку ЖКГ, що, на відміну від існуючих, зважають на взаємозалежність досягнення соціальних, економічних та екологічних результатів функціонування галузі й завдяки уніфікованій системі вимірювання покращують моніторинг процесу досягнення цільових орієнтирів розвитку з позицій здійснення порівняльного аналізу на всіх управлінських рівнях;

- методичні підходи до оцінки міжрегіональних диспропорцій, що передбачають поєднання бенчмаркінгу та рейтингування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) за рівнем розвитку окремих інфраструктурних складових житлово-комунального господарства, які, на відміну від інших, дають змогу визначити параметри відповідності еталонному значенню за 10-бальною шкалою й орієнтовані на оптимізацію інвестиційної політики в житлово-комунальній сфері міських агломерацій;

набули подальшого розвитку:

- концептуальна схема взаємовідносин учасників державно-приватного партнерства в житлово-комунальному господарстві на принципах формування дивізійної організаційної структури управління, що орієнтована на зміцнення інвестиційної складової розвитку інфраструктурних об'єктів;

- методи фінансового забезпечення ЖКГ, зокрема в частині визначення джерел фінансування його модернізації і подальшого розвитку на рівні міських агломерацій;

- структура основних напрямів інституціоналізації умов еколого-збалансованого розвитку сфери ЖКГ міських агломерацій щодо впорядкування взаємодії стейкхолдерів зацікавлених територіальних утворень;

- структура засобів упровадження сучасних інформаційних систем і технологій у процес модернізації ЖКГ міських агломерацій на засадах оптимізації штату працівників, поліпшення інформованості мешканців, узгодженості співвласників щодо прийняття управлінських рішень тощо;

- схема фінансово-інвестиційного забезпечення інноваційної модернізації ЖКГ м. Харків, що, на відміну від наявних, доповнена перспективними інструментами диверсифікації інвестиційних джерел, серед яких міжнародні гранти, міжнародні кредитні лінії фінансування енергоефективних технологій, випуск зелених облігацій, корпоратизація, а також умови їх ефективною реалізації в місті;

- напрями впровадження сучасних інноваційних технологій у сфері ЖКГ, що враховують особливості застосування функціональних складових та їх інтеграцію в системну модель «Smart-sity» на прикладі м. Харків.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо обґрунтування напрямів модернізації сфери житлово-комунального господарства міських агломерацій в умовах децентралізації.

Запропоновані рекомендації використовуються у практичній діяльності комунального спеціалізованого підприємства «Харківгорліфт» (довідка № 223/0 від 11.02.2020 р.), Департаменту житлового господарства Харківської міської ради (довідка № 741/0/90-20 від 02.03.2020 р.), Харківської міської ради (довідка № 08-19/843/2-20 від 01.04.2020 р.), Київського регіонального відділення «Асоціації міст України» (довідка № 79 від 12.05.2020 р.); Комітет з питань енергетики та житлово-комунальних послуг Верховної Ради України (довідка № 04-17/24-303 від 19.05.2020 р.); Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України» (довідка № 17/84-01 від 03.03.2020 р.), а також навчальному процесі Міжнародного університету бізнесу і права МОН України (довідка № 306 від 19.12.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною роботою, в якій викладено авторський підхід до вирішення теоретичних, методологічних та прикладних аспектів важливої наукової проблеми з модернізації сфери житлово-комунального господарства міських агломерацій в умовах децентралізації. Усі відображені в дисертації висновки та пропозиції, що виносяться на захист, одержані автором особисто, а з наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистих досліджень. Робота не містить матеріалів

кандидатської дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної праці висвітлено на 19 міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Стратегічні питання світової науки –2010» (Польща, м. Перемишль, 7–15 лютого 2010 р.); «Сучасні наукові досягнення – 2010» (Чехія, м. Прага, 27 січня – 5 лютого 2010 р.); «Новини передової науки – 2011» (Болгарія, м. Софія, 17–25 травня 2011 р.); «Науковий прогрес на рубежі тисячоліть – 2011» (Чехія, м. Прага, 27 травня – 5 червня 2011 р.) «Ключові аспекти наукової діяльності–2012» (Польща, м. Перемишль, 7–15 січня 2012 р.); «Актуальні наукові розробки – 2012» (Болгарія, м. Софія, 17–25 січня 2012 р.), «Найновітні наукові досягнення – 2012» (Болгарія, м. Софія, 07–15 березня 2012 р.); «Ефективні інструменти сучасних наук» (Чехія, м. Прага, 27 квітня – 5 травня 2012 р.); «Європейська наука XXI століття» (Польща, м. Перемишль, 7–15 травня 2012 р.); «Ключові аспекти наукової діяльності – 2013» (Польща, м. Перемишль, 7–15 січня 2013 р.); «Наука й технології: крок до майбутнього – 2013» (Чехія, м. Прага, 27 лютого – 5 березня 2013 р.); «Ключові аспекти наукової діяльності – 2014» (Польща, м. Перемишль, 7–15 січня 2014 р.); «Актуальні наукові розробки – 2014» (Болгарія, м. Софія, 17–25 січня 2014 р.); «Сталий розвиток як платформа для євроінтеграції України» (м. Київ, 8 листопада 2019 р.); «Трансформація націоналізації економіки в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії» (Україна, м. Миколаїв, 27 грудня 2019 р.); «Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності» (м. Миколаїв, 12 березня 2020 р.); «Сучасні технології розвитку людини в інтегрованому суспільстві» (м. Миколаїв, 3–4 квітня 2020 р.); «Фінансове регулювання зрушень у економіці України» (Україна, м. Мукачеве, 24 березня 2020 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлено в 46 наукових працях загальним обсягом 44 друк. арк., з яких особисто автору належить 33 друк. арк., із них 1 монографія, 22 статті у наукових фахових виданнях, з них 18 – у виданнях, що включено до міжнародних наукометричних баз, 2 – у інших виданнях, 21 – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 425 стор. комп'ютерного тексту, який містить 32 таблиці і 73 рисунки. Список використаних джерел складається із 275 найменувань викладено на 34 сторінках, 3 додатки – на 17 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, відображено їх апробацію й особистий внесок.

У першому розділі «**Наукові засади розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій**» узагальнено теоретичні аспекти управління комунальним господарством та особливості управління в умовах децентралізації; досліджено перспективу утворення міських агломерацій, їх склад і структуру; проаналізовано нормативно-правове регулювання у сфері ЖКГ.

У процесі аналізу світового досвіду управління процесом модернізації сфери житлово-комунального господарства з'ясовано, що він відбувається паралельно з розвитком міських агломерацій. Акцентовано, що саме концентрація населення на відносно обмеженій території не тільки свідчить про значущість ЖКГ, але й визначає режим його функціонування в контексті вимог і трендів розвитку агломерації. Виходячи з цього, головним принципом модернізації житлово-комунального комплексу міської агломерації визначено впорядкування інтересів зацікавлених сторін. У контексті такого підходу запропоновано загальну схему взаємодії інституційних суб'єктів сфери ЖКГ (рис. 1).

Доведено доцільність здійснення системного впорядкування сфери ЖКГ на трьох рівнях: перший – агломераційний – передбачає впорядкування процесів децентралізації та консолідації у формуванні ефективної моделі використання ресурсів; другий – рівень окремого міста, включаючи центральне ядро і периферійні населені пункти, за яким утворюються житлово-господарські комплекси; третій – пов'язаний із вирішенням галузевих проблем, переважно інфраструктурного забезпечення.

Із системних позицій пріоритетним у процесі модернізації ЖКГ визначено етап стратегування розвитку, що складається з трьох частин – концептуальної, стратегічної та програмної. Концептуальна складова передбачає чітку постановку проблеми, ідеї забезпечення модернізації, формування загального уявлення щодо прогнозованого майбутнього, принципів і правил функціонування системи управління ЖКГ; стратегічна – розробку стратегії, визначення пріоритетів модернізації системи і цільових орієнтирів, а також шляхів, форм і методів їх досягнення; програмна – формування стратегічних проектів та планів реалізації, а також визначення умов, факторів і показників адекватної оцінки управлінських дій.

Для отримання інтегрального ефекту забезпечення процесу модернізації запропоновано використання варіативного методу управління. Обґрунтовано, що варіативність управління – це особлива ознака підвищення його ефективності з акцентом на бізнес-структури шляхом адаптування до зовнішніх та внутрішніх вимог і потреб. Варіативність визначено також засобом, що дає можливість виявити альтернативні значення ключових компонент процесу управління з вибором найбільш оптимального варіанта. Таким чином узагальнено, що варіативність є механізмом, який забезпечує пошук та вибір найбільш придатних варіантів реалізації управлінської діяльності в частині визначення цілей, підходів, типів, об'єктів, функцій, технологій тощо.

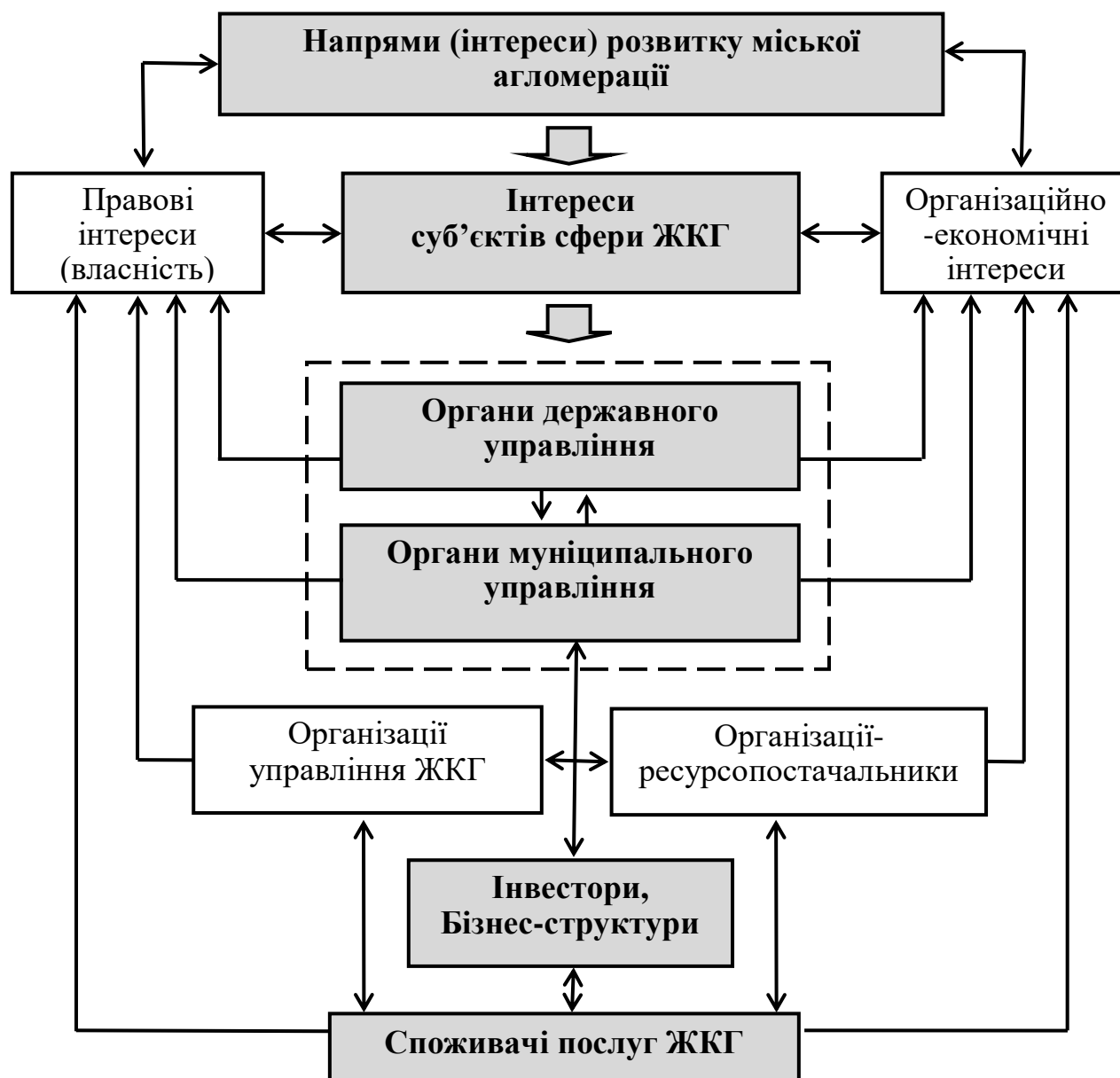

Рисунок 1 – Загальна схема взаємодії інтересів інституціональних суб'єктів сфери ЖКГ міської агломерації

Вказано, що суттєвим фактором впливу на стан житлово-комунального господарства є інфраструктура, яка потребує постійного притоку фінансових ресурсів для її оновлення. В цьому контексті акцентовано на пошуку і розвитку сучасних форм організації комунального бізнесу. Зосереджено увагу на тому, що складність організації діяльності ЖКГ за структурою і цільовими орієнтирами об'єктивно вказує на доцільність формування в рамках міської агломерації відповідного кластера. За допомогою кластерного підходу можливо подолати вузькогалузеве вирішення питань модернізації діючої системи ЖКГ.

Кластерний підхід організації ЖКГ міської агломерації орієнтовано на довготривалі тренди зміни менталітету як виробників і постачальників житлово-комунальних послуг, так і їх споживачів у напрямі формування

корпоративної відповідальності за процеси, що відбуваються в досліджуваній сфері. Наголошено також на можливості використання організаційних переваг на підставі використання взаємозв'язків «децентралізація – консолідація».

З'ясовано, що кластерна форма організації діяльності ЖКГ дає змогу встановлювати прозорі та взаємовигідні умови співпраці всіх стейкхолдерів кластерного об'єднання на основі балансу соціальних, екологічних та економічних інтересів. З урахуванням специфіки ЖКГ і реальної ситуації в управлінні модернізацією під житлово-господарським кластером запропоновано розуміти локальну горизонтально розподілену сукупність взаємопов'язаних учасників фінансової, соціальної, інвестиційної та економічної діяльності, яка базується на узгодженні інтересів сторін і має забезпечити раціональне використання житлових-господарських активів, відповідальне надання життєво важливих послуг, оптимізацію системи розрахунків, комплексне впровадження інноваційних технологій.

Обґрунтовано, що кластер перш за все сприяє консолідації науково-технічного, освітнього і ресурсного потенціалу міської агломерації, а це, у свою чергу, – підвищенню рівня менеджменту, поліпшенню кадрової складової, стимулюванню інноваційної діяльності, створенню системи забезпечення конкурентоспроможності надання послуг, а також покращенню процесу створення їх вартості за рахунок локалізації споживачів і постачальників послуг.

У другому розділі **«Методологічне забезпечення модернізації житлово-комунального господарства міських агломерацій»** визначено особливості методології модернізації цього процесу; розкрито методологічні підходи до впорядкування взаємовідносин стейкхолдерів, запропоновано методи підвищення ефективності ЖКГ.

Доведено, що за своєю функціональною сутністю сфера житлово-комунального господарства має виражену соціальну спрямованість. У зв'язку з цим визначено зв'язок методології забезпечення її модернізації в міських агломераціях із покращенням надання житлово-комунальних послуг, включаючи поточну експлуатацію житлового фонду, водопостачання, водовідведення, очищення стічних вод, тепло- та електропостачання, благоустрій прибудинкової території тощо. Утім, вказано, що в рамках формування міських агломерацій суттєво змінюються відносини агентів сфери ЖКГ, включаючи комплекс взаємодій із надання відповідних послуг населенню як між собою, так і з зовнішніми контрагентами, зокрема муніципальними органами управління, банківськими структурами, агентами інноваційної інфраструктури окремого міста та агломерації в цілому, іншими структурними утвореннями, що впливає на специфіку вибору засобів модернізації. Зосереджено увагу на міждисциплінарному характері дослідження модернізації сфери житлово-комунального господарства міських агломерацій в умовах децентралізації, що потребує загального системного впорядкування. Доведено, що їх доцільно здійснювати згідно із запропонованою схемою (рис. 2).

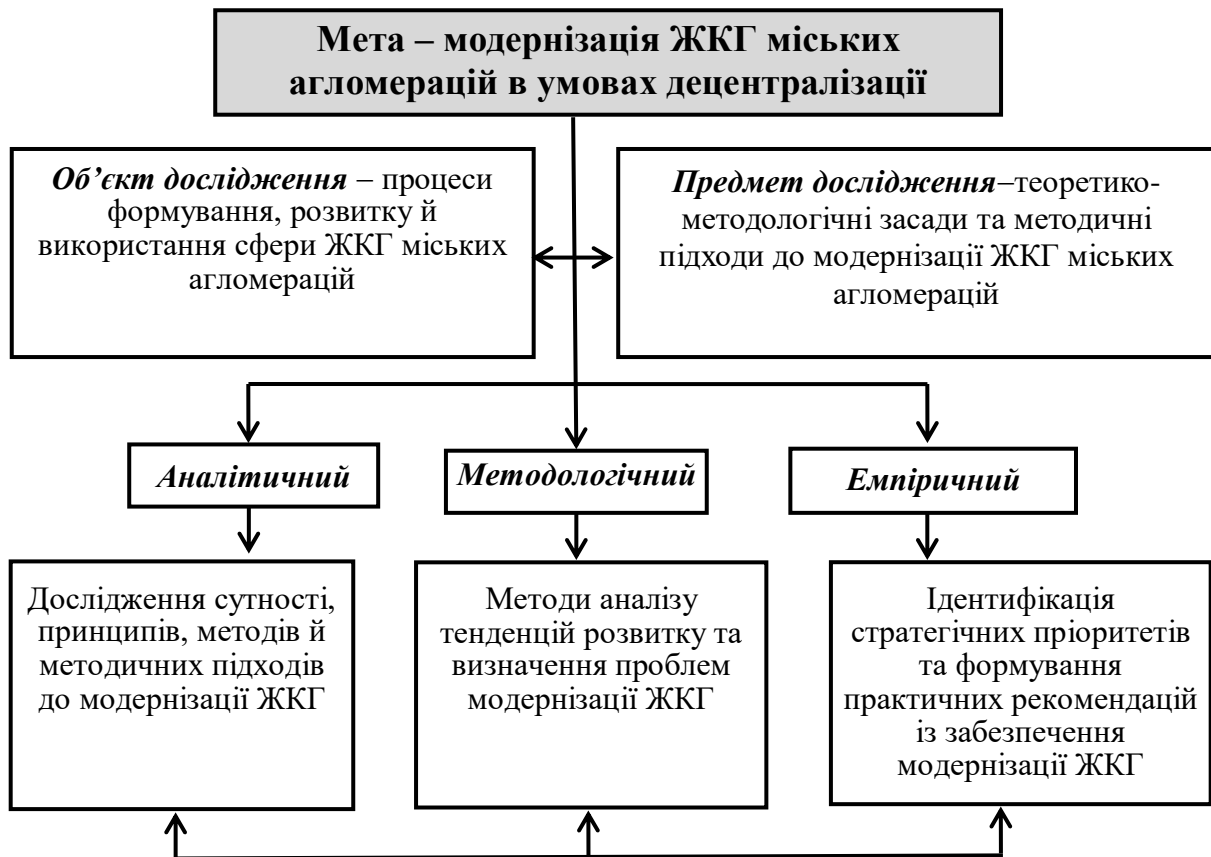

Рисунок 2 – Структурно-логічні складові методологічного забезпечення модернізації сфери ЖКГ міських агломерацій

Зазначено також, що процес управління житлово-комунальним господарством повинен проходити за класичною схемою, включаючи планування, прогнозування й моніторинг. Досліджено основні етапи, принципи, складові процесу планування. Проаналізовано й удосконалено етапи прогнозування діяльності житлово-комунального господарства. Визначено систему моніторингу й необхідність побудови на отриманих даних аналізу і оцінки. Обґрунтовано доцільність удосконалення планування діяльності житлово-комунального господарства міських агломерацій, оскільки для них визначають окремо вплив підвищення тарифу для населення на величину чистого доходу й валового прибутку, окремі – вплив збільшення дебіторської заборгованості та не досить часто застосовують фінансово орієнтовані моделі функціонування бізнесу, зокрема в частині банкрутства.

Запропоновано здійснювати прогнозування розвитку ЖКГ з урахуванням комплексних складових змін показників чистого доходу й валового прибутку при підвищенні тарифів для населення, збільшенні суми дебіторської заборгованості та процедурних значень банкрутства. Наголошено, що моніторинг модернізації ЖКГ міських агломерацій повинен охоплювати не тільки стан реалізації нормативно-правового та науково-технічного забезпечення галузевих програм, але й розробки та впровадження просторових агломераційних заходів розвитку. Доведено, що взаємовідносини влади, бізнесу і населення сьогодні надзвичайно стратегічно важливі для країни при формуванні цілей сталого розвитку, а формування результативних

взаємовідносин у житлово-комунальному господарстві – це запорука сталості міських агломерацій.

Здійснено методологічний аналіз законодавчо-нормативної бази і виявлено різні можливості налагодження партнерських взаємовідносин із більшістю стейкхолдерів на ринку житлово-комунальних послуг. Досліджено, що серед поширених варіантів залучення приватного капіталу до комунальної сфери виділяють такі основні форми: договір про виконання робіт, контракт на управління підприємством, оренда, концесія, приватизація. Обґрунтовано, що найбільш ефективною формою державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві є концесія. Проаналізовано переваги й недоліки концесійних відносин у досліджуваній сфері.

Зосереджено увагу на тому, що методологічні підходи до модернізації житлово-комунального господарства формуються відповідно до специфіки відносин у рамках міської агломерації. Втім, зазначено, що до загальних положень належать методичні підходи до оцінки нерухомості, стратегічного планування й розвитку ЖКГ. Розкрито специфіку методології модернізації як процесу упорядкування системи, охоплює такі етапи: визначення структури житлово-комунальних послуг і пріоритетів розвитку; оцінка їх специфіки на рівні ядра агломерації, а також її периферійних утворень; формування комунікаційних відносин стейкхолдерів, зважаючи на інтереси окремих сторін (міської та агломераційної влади, бізнес-агентів, населення); обґрунтування умов вибору постачальників послуг (рис. 3).

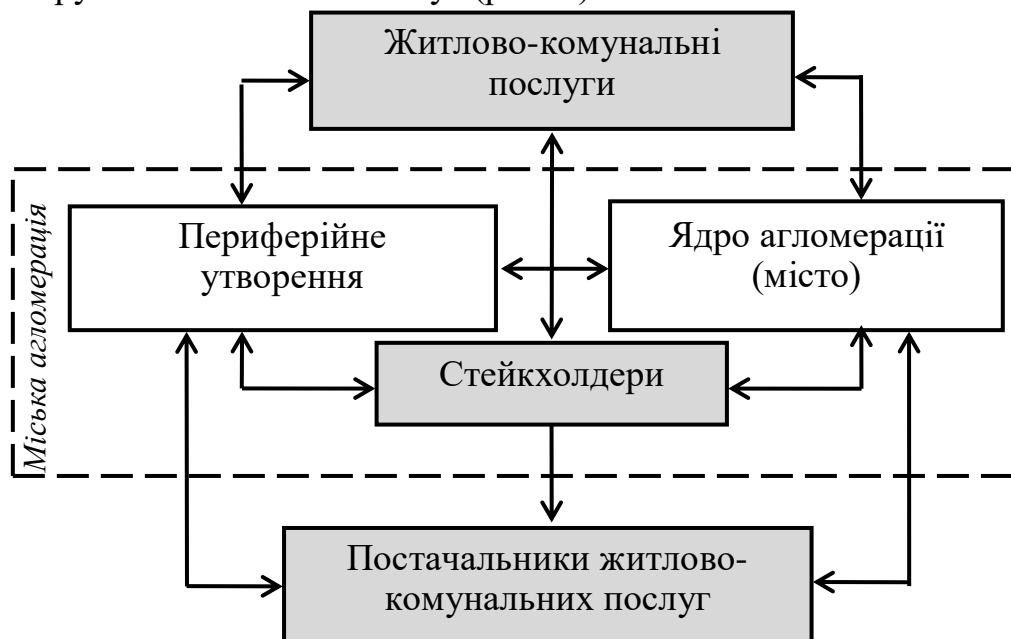

Рисунок 3 – Загальна схема методології упорядкування системи ЖКГ у рамках міської агломерації

Доведено, що організаційно-технологічною основою успішної модернізації ЖКГ є сучасні електронні платформи, які ґрунтуються на принципах цифровізації та платформної економіки, зокрема, ключовими визначено дві групи принципів – загальні та спеціальні. До першої належать принципи: комплексності управління міської агломерацією в ланцюгу влада –

бізнес – населення, євро-орієнтації, субсидіарності, емерджентності, компліментарності, другої – розширення доступу до послуг ЖКГ, ефективності та конкурентоспроможності, підвищення рівня інтегральної безпеки та формування гнучкої інноваційної управлінської моделі.

Рекомендовано у процесі розробки програми модернізації ЖКГ упровадження методики оцінювання ефективності стану галузі й очікуваних результатів трансформації, що включатиме вісім груп показників. Останні характеризуватимуть фінансові результати підприємств, структуру їх фінансових можливостей, обсяги комунальних послуг, розвиток конкурентних відносин у досліджуваній сфері. В окремий блок виділено параметри якості, доступності й забезпеченості комунальними послугами споживачів. Крім того, приділено увагу оцінюванню економічної ефективності інвестицій і впровадження інновацій в енергозберігаючі проекти як один із пріоритетних факторів започаткування самовідтворення процесу модернізації. Вказано, що у програмах необхідно визначати очікувані результати реформування ЖКГ, а також максимальні значення групи показників доступності й вартості комунальних послуг. Обґрунтовано визначення інтегральних показників за напрямками діяльності підприємства з узагальненням індексів, які утворюються шляхом порівняння фактичних та нормативних значень показників у межах групи, що характеризує певний напрям.

У третьому розділі «**Соціально-економічний і екологічний аналіз функціонування житлово-комунального господарства**» проаналізовано сучасну роль ЖКГ у забезпеченні сталого розвитку міських агломерацій, рівень фінансового забезпечення галузі; досліджено напрями її ресурсозберігаючого та еколого-збалансованого розвитку в парадигмі сталості.

Аргументовано, що сфера житлово-комунального господарства значною мірою впливає на формування іміджу міської агломерації та підвищення її конкурентоспроможності. У процесі аналізу сучасного стану ЖКГ України ураховано міжнародні оціночні показники забезпечення конкурентних переваг міських агломерацій. Визначено три групи основних проблем, пов'язаних з управлінням розвитку досліджуваного комплексу на рівні міських агломерацій – організаційні, правові та економічні.

Зосереджено увагу на тому, що сьогодні конкуренція в секторах комунальних послуг спричинила зміни регуляторної структури та структури власності підприємств, крім диверсифікації бізнесу. З'ясовано, що місцева влада недостатньо пов'язана із комунальними компаніями. Незважаючи на провідну роль органів місцевого самоврядування у наданні комунальних послуг кілька десятиліть тому, вони майже повністю вилучені із законодавства про приватизацію. Виявлено наявність регіональних представництв регуляторів комунальних послуг, повноваження яких обмежені, і використовуються для передачі інформації між національними офісами та окремими замовниками. Охарактеризовано зв'язки між комунальними підприємствами та місцевими органами влади щодо розвитку нових мереж і оновленням діючих, основними особливостями яких є низький рівень

законодавчого контролю та впливу на діяльність підприємств. Це призводить до зношеності інфраструктурних мереж, що супроводжується їх аварійним станом, збоями в енерго- і водопостачанні, а також значною енергоємністю комунальних послуг.

Досліджено, що історично комунальним службам надана значна автономія та повноваження щодо безперешкодної діяльності по відношенню до місцевої влади. Компанії, які надають інфраструктурні мережі, мають статус встановленого законом зобов'язання, що звільняє їх від широкого спектру заходів, пов'язаних із плануванням, будівництвом та експлуатацією їх мереж, – повноваження, які зараз передаються приватизованим комунальним підприємствам. Ці зв'язки значною мірою орієнтовані на підтримку комунальної мережі з мінімальним урахуванням завдань забезпечення сталого розвитку.

Обґрунтовано, що на сучасному етапі трансформації національного господарства ринок житлово-комунальних послуг поступово стає одним з елементів відкритої економіки. Однак процес реформування ЖКГ стримується низкою перешкод на шляху переходу до прозорих, соціально відповідальних та економічно ефективних конкурентних відносин. На цьому тлі однією з ключових проблем модернізації ЖКГ міських агломерацій визначено формування відкритого конкурентного ринку послуг з залученням дієвих механізмів його фінансового забезпечення та інвестування.

Наголошено, що для розвитку ЖКГ важливим є баланс між тарифами та рівнем доходів громадян. З огляду на істотне зростання комунальних тарифів виявлено щорічне збільшення питомої ваги витрат домогосподарств на оплату житлово-комунальних послуг. Наводимо динаміку цього показника у бюджеті домогосподарств, їх сукупних доходів, а також частки пільг і субсидій на оплату наданих послуг (рис. 4).

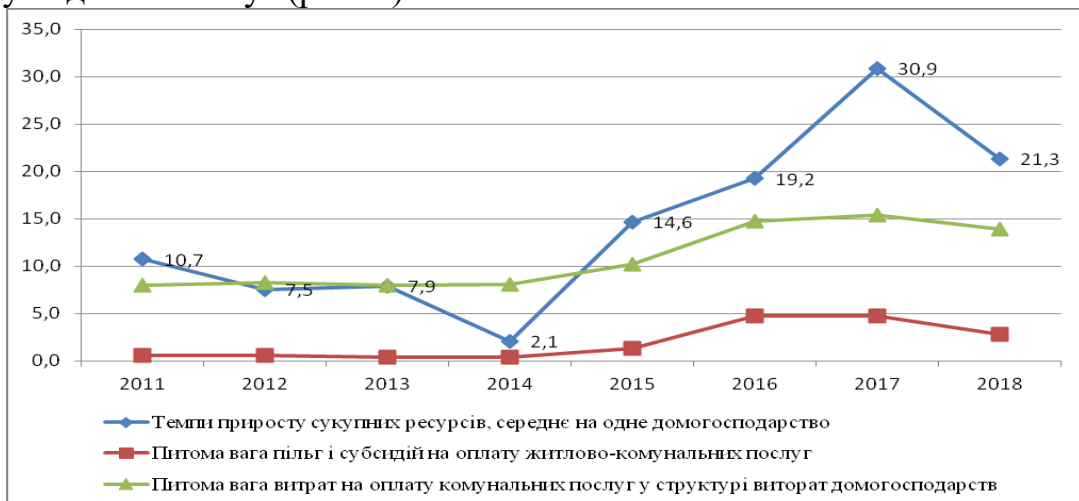

Рисунок 4 – Динаміка доходів домогосподарств, питомої ваги пільг і субсидій та витрат на оплату послуг ЖКГ в Україні, %

Простежено поступове зростання частки субсидій у доходах та питомої ваги витрат на оплату комунальних послуг у структурі витрат домогосподарств, протягом 2014–2017 рр., а саме із 0,6 до 4,7 та з 8,1 до

13,4 % відповідно, що пов'язано насамперед із суттєвим збільшенням усіх тарифів оплати для населення. Характерно, що темпи приросту сукупних ресурсів домогосподарств є вищими, ніж питомої ваги витрат ЖКГ у сукупних витратах. Проте досліджено, що на тлі значних інфляційних процесів реальні доходи населення збільшуються значно повільніше, спричиняючи зниження його платоспроможності, та, відповідно, платіжної дисципліни. Збільшення заборгованості негативно позначається на фінансовому стані комунальних підприємств, у результаті аналізу якого впродовж 2014–2018 рр. виявлено їх перманентну збитковість. Зокрема, 2018 р. обсяг збитків підприємств ЖКГ перевищив обсяг їх прибутків у 8 разів (табл. 1).

Таблиця 1 – Показники фінансового стану підприємств ЖКГ в Україні, 2014–2018 рр.

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	Приріст	
						абсолютний, млн грн	відносний, %
Прибутки, млн грн	1 245	698	423	760	782	-463	-37
Збитки, млн грн	3 010	4 200	6 100	5 600	6 200	3 190	106
Дебіторська заборгованість, млн грн	13 877	15 959	19 310	237 420	30 030	16 153	116
Кредиторська заборгованість, млн грн	26 542	29 727	33 295	30 600	38 400	11 858	45
Заборгованість населення за послуги ЖКГ, млн грн	14 708	10 978	13 735	16 395	24 420	9 712	66

Розраховано співвідношення прибутків і збитків підприємств галузі в розрізі категорій споживачів (рис. 5). Так, у 2018 р. в обсязі прибутків об'єктів житлово-комунального господарства найбільша їх частка – 46 % – припадала на підприємства водогінно-каналізаційного господарства, а 26% підприємства комунальної теплоенергетики (ТКЕ), 21 % – житлове господарство (ЖК) та 7 % на інші види діяльності. Найбільша питома вага збитків (68 %) припадає підприємства комунальної теплоенергетики та водогінно-каналізаційного господарства (24 %). Розкрито співвідношення частки підприємств у загальних прибутках і збитках. Виявлено, що найбільшу збитковість комунальної теплоенергетики, обсяги прибутків якої 2018 р. сягали 2015,1, а збитки – 420 млн грн, тобто, прибутки лише на 48 % перекривають збитки. Основною причиною цього визначено суттєве підвищення тарифів на теплову та електричну енергію, що в умовах повільних темпів зростання доходів населення призвело до стрімкого збільшення заборгованості, а також низький рівень енергоефективності експлуатаційних мереж. Проаналізовано структуру джерел фінансування капітальних інвестицій, значну роль у яких відіграють місцеві бюджети їх питома вага коливається від 6,9 (будівництва житла) до 56,4 % (капітальні ремонти і модернізація каналізації, відведення та очищення стічних вод).

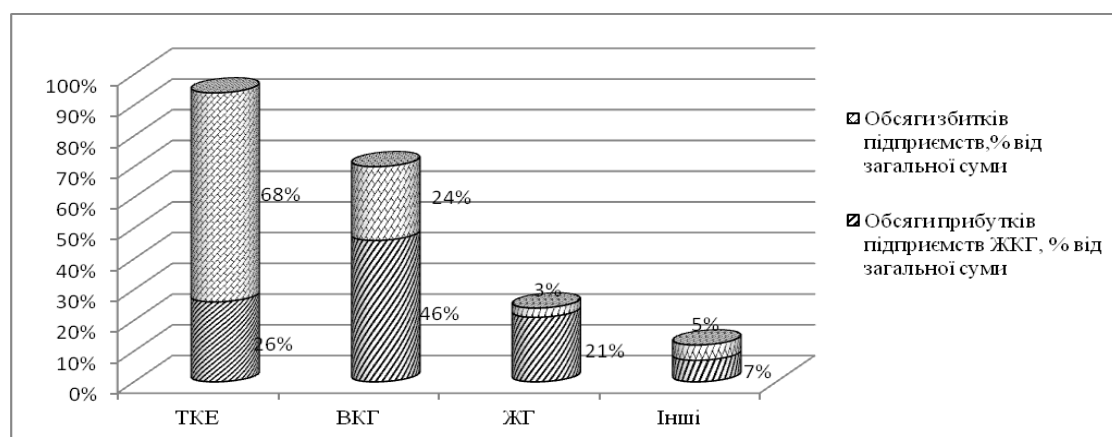

Рисунок 5 – Співвідношення прибутків і збитків підприємств ЖКГ у розрізі основних напрямів споживання послуг, 2018 р.

Зважаючи на високий рівень рентабельності послуг з постачання електроенергії, газу, пару та кондиціонованого повітря, основними джерелами капітальних вкладень галузі становили власні кошти підприємств і кредитні ресурси. Зазначено про зростання ролі міжнародних донорів та фінансово-кредитних інституцій у системі фінансування капітальних проектів у сфері житлово-комунального господарства міст України. Наразі в галузі діють кредитні програми, спрямовані на допомогу модернізації вітчизняного ЖКГ.

Обґрунтовано, що житлово-комунальна сфера характеризується надзвичайно високою ресурсо- та енергоємністю. За обсягами енергоспоживання вона посідає третє місце після енергетики і чорної металургії, за обсягами водоспоживання – друге після промисловості. Сектор житлово-комунального господарства споживає більше як одну четверту енергетичних ресурсів, утім за підрахунками, має понад 56 % потенціалу енергозбереження. Здійснено порівняння обсягів витрачання ресурсів ЖКГ України та держав ЄС. Так, в Україні витрати в системах водопостачання становлять 30–40 %, а в окремих випадках – перевищують 50 %, тоді як в розвинених державах цей показники менший ніж 5–10 %. Питомі витрати енергетичних ресурсів, що витрачаються на виробництво 1 Гкал теплової енергії в Україні дорівнюють 185–190 кг у.п. при середньоєвропейському рівні – 140–150 кг у.п., а в розрахунку на одного мешканця – відповідно вищі у 2,5 рази.

Досліджено, що в житловому секторі України питоме споживання теплової енергії у 2–3 рази більше, ніж у країнах ЄС, зокрема у багатоквартирних будинках воно становить від 150 до 264 кВт·год/м², а в аналогічних будинках європейських країн – до 90 кВт·год/м². У бюджетних будівлях зазначений показник дорівнює 130–250 і 50–80 кВт·год/м² відповідно. Обчислено, що досягнення європейського рівня енергетичних витрат у будівлях країни дасть змогу заощадити до 11,4 млрд м³ природного газу. Незважаючи на низький рівень енергоефективності у сфері житлово-комунального господарства, протягом останніх 7 років виявлено тенденцію зниження обсягів споживання енергетичних ресурсів. Так, 2017 р. у житловому комплексі вони становили 16 425 т нафтового еквівалента, що на

31 % менше порівняно з 2010 р. і на 6,6 % – 2016 роком. У структурі енергоспоживання економіки загалом питома вага житлового господарства залишилася майже незмінною – 24–26 % (рис. 6).

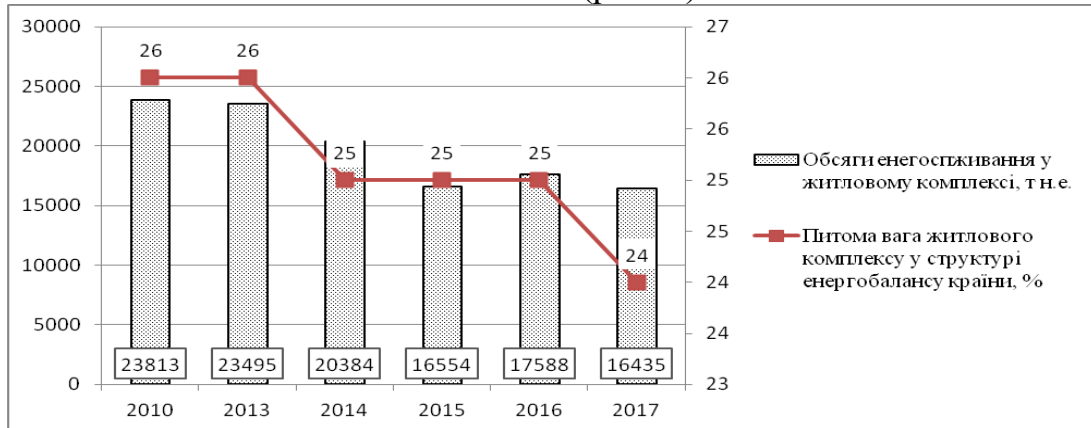

Рисунок 6 – Обсяги та питома вага енергоспоживання суб'єктами ЖКГ в енергобалансі України

Скорочення обсягів витрат енергії в ЖКГ пов'язано насамперед із підвищенням тарифів для населення та обумовленого цим більш економного енергоспоживання, а також упровадженням заходів щодо зростання енергоефективності в житлових будівлях. Обґрунтовано, що кожний напрям діяльності різнопланового ЖКГ здійснює негативний вплив на навколишнє природне середовище. Утім, особливу увагу зосереджено на екологічній проблемі – якості постачання питної води. Констатовано, що інфраструктура водогосподарського комплексу потребує невідкладних заходів щодо оновлення, реконструкції та модернізації, сталого фінансування, зокрема шляхом залучення окремих інвестицій. Застаріла матеріально-технічна база підприємств водопровідно-каналізаційного господарства, незадовільний санітарно-технічний стан водогінних споруд і мереж централізованого водопостачання спричиняють погіршення якості води для населення.

Узагальнено, що аналіз функціонування сфери житлово-комунального господарства міських агломерацій в Україні свідчить про необхідність розробки інноваційної концепції її модернізації на засадах сталого збалансованого розвитку.

У четвертому розділі «**Стратегування модернізації сфери житлово-комунального господарства міських агломерацій**» обґрунтовано стратегічне планування модернізації досліджуваної галузі, запропоновано основні напрями використання інноваційних модернізаційних технологій, а також стратегування ресурсозбереження і сталого розвитку.

Наведено вихідне трактування категорії *стратегування*, а саме цілісного процесу розробки і практичної реалізації стратегічних цілей розвитку системи, який має власний потенціал саморозвитку. Зокрема, стратегування модернізації сфери житлово-комунального господарства розглянуто з позиції нового концептуального підходу до вирішення проблем управління інноваційним розвитком територіальних систем міських агломерацій ЖКГ,

який передбачає етапи концептування, моделювання, прогнозування та моніторингу. Ключовою ознакою концептування визначено трансформовану відому чотирьохкомпонентну спіраль «влада – бізнес – населення – наука», спрямовану на формування гнучкого, здатного динамічно адаптуватися до змін механізму модернізації та управління сфери ЖКГ. Як пріоритетні орієнтири стратегування виокремлено інноваційність, технологічність, економічну, ресурсозберігаючу та екологічну ефективність його розвитку, а основні принципи – деконцентрації з консолідацією, субсидіарності, системності та ієрархічності, соціальної орієнтації, інформатизації та діджиталізації. Зосереджено увагу на питаннях інституційного забезпечення стратегування, формування відповідної законодавчо-нормативної бази, а також створення оновлених інституційних структур і механізмів імплементації інноваційних пропозицій.

Наголошено, що модернізацію ЖКГ міських агломерацій доцільно проводити в рамках кластерного підходу, тобто кластер стає об'єктом стратегування. Ключовою метою кластера визначено формування інноваційного профілю на базі основних складових комплексу, який забезпечує консолідацію взаємопов'язаних партнерів. Запропоновано створювати кластер ЖКГ як складну територіально-просторову організаційну форму інтегрованих незалежних фірм і підприємств, що надають відповідні сервісні послуги. До нього входять, крім бізнесу, представники владних структур агломерації, які відстоюють інтереси територіального населення, а також фінансові, науково-дослідні, освітянські структури, спеціальні інституції, що сприяють розвитку кластера (рис. 7).

З'ясовано, що відповідно до наведеної моделі кластерна організація діяльності ЖКГ може бути різноманітною у зв'язку з особливостями формування певної міської агломерації, а саме на засадах об'єднання ресурсів, капіталів, територіальних активів, упровадження інновативних технологій, використання єдиної інформаційної системи (платформи), підготовки кваліфікованих кадрів тощо. Запропоновано комплексне прогнозування розвитку кластера, зосереджуючи увагу й виявляючи синергійний характер проблемних питань. У цьому зв'язку рекомендовано виконувати проекти на базі широкого інтерактивного платформного обговорення зацікавлених стейкхолдерів, насамперед тих, які розташовані у межах міської агломерації. Констатовано, що для цільового орієнтування процесу модернізації ЖКГ доцільно використовувати дивізіональну організаційну структуру. Такий тип управління дає змогу гармонійно поєднати децентралізацію оперативних функцій, які передаються виробничим підрозділам (дивізіонам), з відповідним виконанням функції консолідації, тобто централізацію загальнокорпоративних функцій (фінансова діяльність, розробка стратегії) тощо. Згідно з наведеною моделлю модернізації (рис. 7), рекомендовано здійснювати одночасно за двома сценаріями – внутрішнім і зовнішнім: перший пов'язаний із окремими складовими ЖКГ міської агломерації, включаючи ядро та окремі територіальні утворення, а другий має загальносистемний по відношенню до кластера характер.

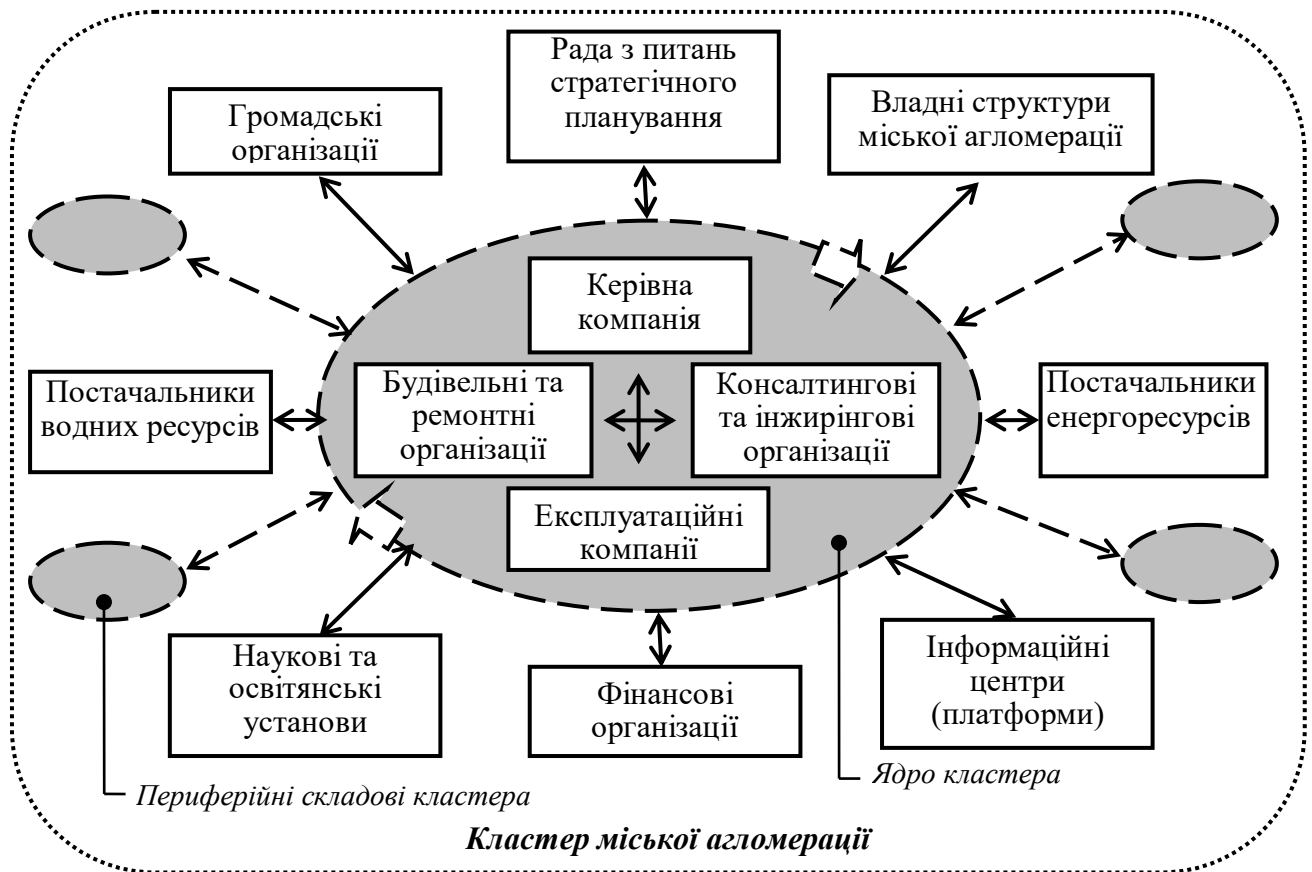

Рисунок 7 – Загальна схематична модель кластера ЖКГ міської агломерації

Запропоновано класифікаційні групи засобів технологічного, фінансово-економічного, екологічного та соціального спрямування. Особливу роль відведено альтернативним варіантам зменшення попиту енергетичних ресурсів через програми енергоефективності, що дає поштовх для розвитку інфраструктури ЖКГ міських агломерацій загалом. Зокрема, вказано на характер розв'язання питань проектування тарифів, додавання виробничих потужностей, заохочення виробничих і комбінованих об'єктів теплової та електричної енергії, додавання ліній електропередачі та перерозподілу, зменшення втрат на лінії в системі передачі й розподілу та інше. Специфікою управління цією галуззю визначено врахування відповідних вимог щодо використання відновлюваних джерел.

Зосереджено увагу на законодавчих аспектах управління житлово-комунальним господарством як особливому ресурсу в системі управління міської агломерації. Виявлено основні проблеми, пов'язані із рівнем компетентності та професійної підготовки спеціалістів. Доведено необхідність розробки професійних стандартів, як частини системного підходу до розвитку галузі. Запропоновано запровадження ринкових механізмів господарювання, забезпечення прозорості, оперативності, економічної обґрунтованості прийняття рішень щодо модернізації ЖКГ міських агломерацій.

Сформовано систему цільових показників сталого розвитку галузі, що дає змогу не тільки здійснювати формальний опис, але й оцінювати процес реалізації та контролю. У цьому аспекті акцентовано на доцільності

поглибленої трансформації житлово-комунального господарства в частині використання сучасних інноваційних інформаційних технологій. Доведено, що впровадження інформаційних систем орієнтовано на активізацію порівнювання та контролювання різними комунальними службами даних паспортизації, внесення уточнень за фактом зміни схем вузлів мережі, визначення навантаження і характеристики споживачів, постійного структурування значного масиву відокремленої інформації і, як наслідок, ухвалення обґрунтованих рішень зі стратегічного та оперативного управління об'єктами ЖКГ. Запропоновано використання блок-схеми стратегічних завдань у процесі впровадження інформаційних систем і технологій (рис. 8).

Рисунок 8 – Блок-схема стратегічних завдань упровадження інформаційних систем і технологій у ЖКГ

Зосереджено увагу на важливості впровадження концепції так званих розумних міст (SmartCity), що значною мірою сприятиме процесу модернізації ЖКГ міських агломерацій на базі сучасних технологій організації життєвого простору. У цьому контексті доведено актуальність комплексної модернізації житлового фонду в Україні, насамперед стимулювання громадян щодо створення Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) та формування ефективного власника житла. Зазначено, що в умовах сьогодення діяльність ОСББ неможлива без використання інформаційних систем, упровадження яких забезпечує: гнучкість у прийнятті управлінських рішень; прозорість і ефективність діяльності об'єднання; автоматизацію документообігу; запобігання скликанню установчих зборів та заощадження часу при проведенні голосувань у режимі онлайн; автоматизацію підрахунку голосів під час прийняття рішень щодо функціонування об'єднання; обмін інформацією тощо. Користуючись інформаційними технологіями ОСББ сприятиме оптимізації штату працівників, поліпшенню інформованості мешканців, покращенню узгодженості співвласників щодо ухвалення управлінських рішень, підвищенню ефективності управління.

Акцентовано, що інфраструктурні проекти в рамках міських агломерацій здійснюються на засадах збалансованості економічної взаємодії між територіальними громадами у формі співробітництва та партнерства з дотриманням відповідних принципів (добровільності взаємовідносин, тривалості в часі та визначеності у просторі, економічної взаємної вигоди, взаємного обміну ресурсами, можливості делегування повноважень). Вказано,

що важливою умовою реалізації інфраструктурних проектів є наявність фінансового забезпечення, основні джерела якого – це власні кошти комунальних підприємств, одержувані за рахунок тарифів; кошти державного та місцевих бюджетів розвитку; кошти приватних інвесторів, які залучаються шляхом державно-приватного партнерства. Однак зазначено, що подальше вирішення проблем фінансування ЖКГ пов'язане з формуванням децентралізованих підходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості галузі як для внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів, розвитку форм державно-приватного та муніципально-приватного партнерства, мережі комунальних банків, активізації співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, удосконалення механізмів залучення коштів у пріоритетні напрями розвитку ЖКГ. Виходячи з цього, обґрунтовано головні напрями реформування механізму фінансового забезпечення галузі, а саме:

- реформування організаційно-правових відносин у напрямі розвитку конкурентного ринку житлово-комунальних послуг;
- підвищення інвестиційної привабливості ЖКГ шляхом забезпечення відповідного нормативно-правового захисту, розробки економічних механізмів мотивації інвесторів та гарантування їх прав на агломераційному рівні;
- створення системи комунального кредитування та формування мережі комунальних банків;
- розвиток системи державно-приватного партнерства у сфері ЖКГ.

Запропоновано систему відносних цільових показників (у відсотках), що дає змогу здійснювати моніторинг ефективності реалізації цілей у розрізі певних періодів, здійснювати порівняльний аналіз процесу переходу галузі до моделі сталого розвитку та визначати відповідні прогалини. Крім того, використання вказаної системи показників адаптовано для аналізу процесів розвитку ЖКГ на всіх рівнях – агломераційному, муніципальному, місцевому та окремих громад, що створює передумови для стратегічного аналізу, прогнозування розвитку галузі та бенчмаркінгу.

Узагальнено, що концептуальні положення цільового управління сталим розвитком ЖКГ визначають пріоритетність заходів щодо забезпечення взаємоузгодженості рішень для дотримання балансу соціальних, економічних та екологічних потреб на всіх рівнях управління. Використання критеріїв реалізації цілей дає змогу виявляти слабкі місця в системі розвитку житлової сфери, ефективно розподіляти функції управління та здійснювати моніторинг модернізаційних процесів у ЖКГ міських агломерацій.

У п'ятому розділі «**Фінансово-інвестиційне забезпечення модернізації сфери житлово-комунального господарства міських агломерацій**» обґрунтовано методичні підходи до ранжування й оптимізації джерел та напрямів інвестування модернізаційних проектів; здійснено оцінку міжрегіональних диспропорцій розвитку ЖКГ, систематизовано основні напрями інституціоналізації перспективних форм фінансово-інвестиційного забезпечення інноваційної модернізації ЖКГ м. Харків, досліджено

особливості та можливості впровадження інноваційних технологій у розрізі основних функціональних сфер житлово-комунальної галузі.

Вихідною позицією концепції формування фінансово-інвестиційного забезпечення модернізації ЖКГ міських агломерацій визначено використання переваг повноважень децентралізації в контексті відповідних територіально-просторових компетенцій. У рамках такого підходу специфіку формування інвестиційних програм обумовлено врахуванням загальної регіональної інвестиційної ситуації або інвестиційної політики.

З метою виявлення диспропорцій щодо розвитку ЖКГ об'єднаних територіальних громад, які об'єднуються у міські агломерації, запропоновано метод інтегрованого рейтингування територій за рівнем ефективності його функціонування та забезпеченості послугами населення в розрізі основних характеристик: житловий комплекс та його облаштування, дорожня інфраструктура і міський транспорт, житлово-комунальні, ритуальні послуги тощо. Аргументовано, процес базується на адитивному підході до визначення рівня відповідності обраних індикаторів стану окремих функціональних складових еталонному (нормативному) значенню у такій послідовності:

1) оцінка відповідності системи індикаторів за окремою функціональною складовою їх еталонному значенню, зокрема серед регіонів або порівняно з містами обласного значення за формулою:

- для стимуляторів розвитку ЖКГ:

$$B_{I_p} = \left(I_p / I_{\max} \right) \times 10 \quad (1)$$

- для дестимуляторів розвитку ЖКГ:

$$B_{I_p} = \left(I_{\min} / I_p \right) \times 10 \quad (2)$$

де B_{I_p} – відповідність індикатора ЖКГ регіону (ОТГ) еталонному значенню ($B_{I_p} \geq 10$), балів;

I_p – індикатор ефективності функціонування ЖКГ регіону (ОТГ);

$I_{\min(\max)}$ – мінімальне (максимальне) або нормативне значення індикатора;

2) визначення комплексного показника ефективності функціональної сфери ЖКГ регіону (території, ОТГ) як середньозваженої суми оцінок його складових:

$$K_p = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n B_{I_p} \quad (3)$$

де K_p – комплексний показник стану функціональної сфери ЖКГ регіону;

n – кількість індикаторів, що входять до складу показника.

За формулою (1) здійснено оцінку рівня доступності основних послуг ЖКГ у регіонах України (табл. 2).

Використовуючи наведені дані за модифікованої формулою (2) розраховано комплексний показник доступу населення міст у регіонах до всього набору послуг ЖКГ:

$$K_{\text{дп}} = 0,2B + 0,2Г + 0,2К + 0,2Ц + 0,2П \quad (4)$$

де $K_{\text{дп}}$ – комплексний показник забезпеченості послугами ЖКГ, балів;

B – забезпеченість житлових і нежитлових приміщень водопроводом;

Г – забезпеченість гарячим водопостачанням;

К – обладнання житлового фонду каналізацією;

Ц – забезпеченість централізованим опаленням, газом.

Таблиця 2 – Порівняльні показники забезпечення житлового фонду послугами ЖКГ по регіонах України, 2016, 2018 рр. (балів)

Регіон, область	Водопровід		Гаряче водопостачання		Каналізація		Централізоване опалення		Природний газ	
	2016	2018	2016	2018	2016	2018	2016	2018	2016	2018
Вінницька	7	7	5	5	7	7	6	6	9	9
Волинська	8	8	6	6	8	8	7	6	8	8
Дніпропетровська	8	8	6	6	8	8	8	8	9	9
Донецька	8	8	6	5	8	8	7	7	7	7
Житомирська	6	6	5	5	6	6	6	6	9	9
Закарпатська	8	8	5	5	8	8	6	6	9	9
Запорізька	8	8	7	7	8	8	8	8	9	9
Івано-Франківська	7	8	6	7	7	8	6	6	10	10
Київська	8	8	7	6	8	8	8	8	9	9
Кіровоградська	7	7	5	5	7	7	6	6	10	10
Луганська	7	7	5	5	7	7	6	6	7	7
Львівська	9	9	8	9	9	9	6	6	9	10
Миколаївська	7	7	7	7	7	7	7	7	9	9
Одеська	8	8	6	6	8	8	7	7	9	9
Полтавська	7	7	6	6	7	7	7	7	9	9
Рівненська	8	8	5	5	8	8	7	7	7	7
Сумська	7	7	5	5	7	7	8	8	10	10
Тернопільська	8	8	7	7	8	8	7	7	10	10
Харківська	8	8	7	7	8	8	9	9	9	9
Херсонська	8	8	6	5	7	7	7	6	9	9
Хмельницька	7	8	6	6	7	7	7	7	10	10
Черкаська	6	6	5	5	6	6	7	7	10	10
Чернівецька	6	6	5	5	6	6	5	5	10	10
Чернігівська	6	6	5	6	6	6	6	7	9	9
м. Київ	10	10	10	10	10	10	10	10	7	7

Доведено, що реалізація проектів розвитку та модернізації комунального господарства в міських агломераціях залежить насамперед від фінансової спроможності громад, що входять до її складу. За даними Міністерства розвитку громад і територій України, найбільш фінансово спроможними визнано саме ОТГ, що формуються на базі міст обласного значення. За даними спеціалістів проекту «Децентралізація дає можливості» з'ясовано, що 2019 р. середній рівень дотаційності бюджетів таких ОТГ становив 1,1 %, із них у 27 громадах найвищий рівень дотаційності дорівнював лише 9,1 %, а в окремих мінус 13 %, що означає перевищення їх питомих доходів над питомими витратами та можливість інвестувати власні ресурси у розвиток територій. Разом з тим у групі ОТГ з населенням до 5 тис. виявлено досить високий рівень дотаційності – понад 40 % (найбільший – 62,6 %).

Обґрунтовано, що при укрупненні територіальних громад створюються кращі умови для розвитку та інвестиційної діяльності насамперед завдяки ефекту синергії та масштабу, сприяючи реалізації більш амбітних проектів розбудови інфраструктури поселень, удосконаленню систем управління ЖКГ, створенню сприятливого бізнес-середовища та додаткових робочих місць. Цим підтверджено доцільність розвитку міських агломерацій, у рамках яких створюються можливості для міжтериторальної інтеграції процесів соціального та економічного піднесення.

Як важливий напрям інвестиційного забезпечення розвитку сфери житлово-комунального господарства в умовах децентралізації окреслено визначення джерел інвестування. Проаналізовано і систематизовано основні джерела та напрями розподілу інвестиційних ресурсів за принципом ABC-аналізу, згідно з класичною теорією якого всі об'єкти, що розглядаються, класифіковані за критерієм впливу на кінцевий результат. Зокрема, з'ясовано, що 15 % аналізованих об'єктів визначають 65 % результату, 20 – впливають на 20 % останнього, а решта 65 % – менш важливі об'єкти чи завдання, які обумовлюють лише 15 % кінцевого результату. За логікою ABC-аналізу розподіл джерел інвестування розвитку ЖКГ запропоновано здійснювати на основі критеріїв масштабу впливу на соціально-економічний розвиток території та гарантування їх економічної безпеки, а також економічного ефекту, що можна визначити такими економічними категоріями, як прибуток, рентабельність, терміни окупності, дивіденди тощо.

Зважаючи на ці критерії, запропоновано ранжування проектів та напрямів інвестиційного забезпечення модернізації ЖКГ міських агломерацій за принципом ABC-аналізу (рис. 9). Виявлено наявність широких інноваційних можливостей для оптимізації системи ЖКГ міських агломерацій, а саме: розвиток інформаційних технологій управління містом та окремими сферами ЖКГ у тісній взаємодії зі споживачами послуг, інженерних технологій, нових матеріалів та обладнання для модернізації систем тепло-, енерго-, водопостачання, збору та утилізації відходів, застосування відновлювальних джерел енергії.

Наголошено, що для переходу українських міст і поселень до моделі сталого розвитку у сфері житлово-комунального господарства насамперед необхідно завершити процеси децентралізації, стабілізації адміністративного устрою та розподілу повноважень, визначення чітких механізмів функціонування бюджетів ОТГ, зокрема на засадах упровадження системи електронного врядування, що дає змогу отримувати послуги владних органів в онлайн-режимі, дистанційно голосувати за певні проекти, формувати запити користувачів щодо надання різних соціальних послуг, оплачувати більшість комунальних рахунків дистанційно тощо. Питання інституціоналізації сучасних форм фінансово-інвестиційного забезпечення інноваційної модернізації сфери ЖКГ розглянуто на прикладі м. Харків. Як переваги, що створюють базис для розширення інвестиційного забезпечення модернізаційних процесів у Харківській агломерації, визначено: вищий середнього рівень кредитного рейтингу порівняно з більшістю українських міст; наявність генерального плану розвитку міста, що згідно із змінами,

затвердженими 2019 р., урахує можливості розширення комунікаційних мереж із прилеглими територіями та сприятиме формуванню міської агломерації; дієва програма розвитку і реформування житлово-комунального господарства Харкова; зростання доходів бюджету міста попри складну ситуацію в економіці, що дає змогу виділяти кошти для інвестування у важливі інфраструктурні проекти модернізації окремих сфер ЖКГ, підтримувати функціонування соціально важливих послуг для населення, розвивати проекти будівництва житла для молоді тощо.

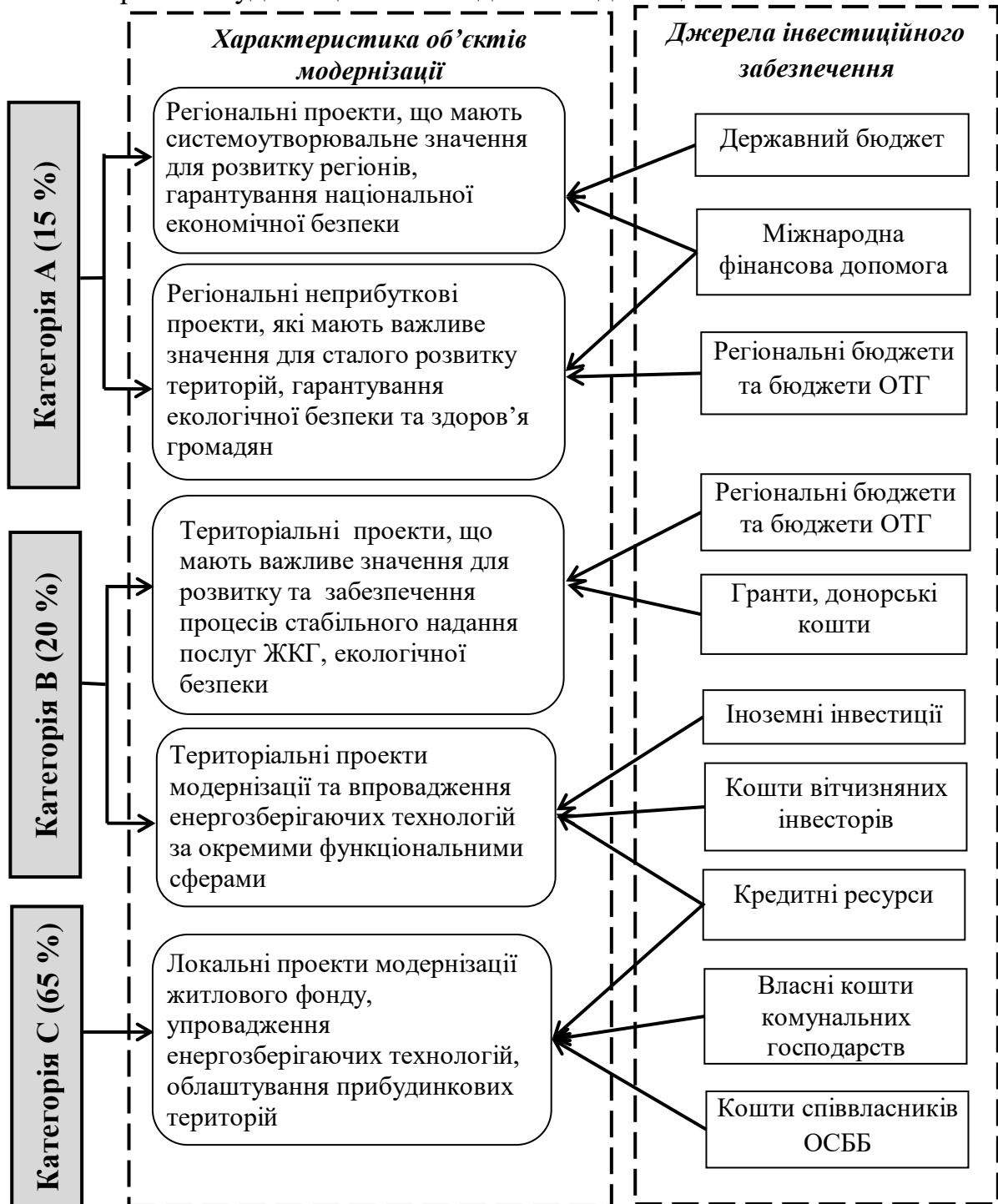

Рисунок 9 – Джерела та напрями інвестування проектів модернізації ЖКГ міських агломерацій

Обґрунтовано стартові позиції щодо подальшого впровадження методології «SmartCity» у сферу ЖКГ м. Харків як агломераційного ядра-мотиватора модернізаційних процесів у рамках цілісної концепції розумної інтеграції інформаційних і комунікаційних технологій для моніторингу та управління міською інфраструктурою. Розраховано оціночні параметри розвитку ключових об'єктів міста (табл. 3), що практично репрезентують доцільність упровадження авторських теоретико-методологічних позицій щодо варіативної моделі управління сферою ЖКГ, використовуючи переваги принципу децентралізації – консолідації управлінських зусиль.

Таблиця 3 – Фінансові результати діяльності окремих комунальних підприємств м. Харків, 2018–2019 рр.

Показник	Харківські теплові мережі	Харків-водоканал	Харків-благоустрій	Харків-горліфт	Комплекс з вивозу побутових відходів
Дохід (виручка від реалізації продукції, послуг), тис. грн					
2018	6330197,6	1797643,8	199487,4	16128	125719
2019	6525977	2165836	205657,2	15360	129173
Приріст, %	3,1	20,5	3,1	-4,8	2,7
Виконання плану, %					
2018	73,8	109,6	101,30	91,2	91
2019	72,7	118,1	102,4	85,2	93,1
Приріст, %	-1,1	8,5	1,1	-6	2,1
Собівартість реалізації продукції, тис. грн					
2018	7819481,2	2082596,7	180663,4	140780,6	151181,0
2019	7173836,0	1905395,0	174892,0	151377,0	175332,0
Приріст, %	-8,3	-8,5	-3,2	7,5	16,0
Виконання плану, %					
2018	96	102	89	97	102
2019	88,9	105,3	77,3	105	103
Приріст, %	-7,1	3,3	-11,7	8	1
Валові витрати, тис. грн					
2018	7928954,0	2107587,9	189696,6	142188,4	151181
2019	8190709,0	2613898,0	204780,0	135478,0	175332
Приріст, %	3,3	24,0	8,0	-4,7	16,0
Виконання плану, %					
2018	102	108,3	93	82,1	79,8
2019	99,1	124,5	81,6	84,2	80,9
Приріст, %	-2,9	16,2	-11,4	2,1	1,1
Чистий прибуток, тис. грн					
2018	-1598756	-309944,0	9790,9	18778,0	-25462,0
2019	-2155933	-296338,0	20036,0	15899,0	-46159,0
Приріст, %	34,9	-4,4	104,6	-15,3	81,3
Рентабельність операційної діяльності, %					
2018	-20,4	-14,9	5,4	13,3	-16,8
2019	-30,1	-15,6	11,5	10,5	-26,3
Приріст, %	-9,6	-0,7	6,0	-2,8	-9,5

Констатовано, що поточний етап реформування, модернізації та розвитку житлово-комунального сектору міської агломерації Харкова перебуває на початкових стадіях трансформації, результатом якої повинна сформуватися ефективна управлінська модель, що забезпечуватиме населення

комплексом усіх необхідних для комфортного проживання та життєдіяльності послуг, які характеризуватимуться високими стандартами якості, відповідністю наявному попиту та мінімальним впливом на навколишнє природне середовище.

Наголошено на певних досягненнях у цьому напрямі: у місті діють програми реформування ЖКГ, на реалізацію яких виділяються кошти муніципального бюджету; розроблені, а на окремих підприємствах реалізуються інвестиційні проекти і програми модернізації та впровадження інноваційних технологій; міська влада сприяє активізації процесів створення ОСББ та виділяє додаткові кошти співвласникам на погашення кредитів у рамках програми «Теплі кредити», а також створенню конкурентного середовища в галузі. Заважаючи на високий рівень зношеності об'єктів та невідповідності їх функціонування вимогам сучасності, акцентовано увагу на проблемах залучення інвестиційних ресурсів в оновлення інфраструктури та обладнання комунальних підприємств, упровадження енергозберігаючих технологій і сучасного програмного забезпечення.

ВИСНОВКИ

У дисертації розв'язано актуальну наукову проблему – розроблення теоретичних, методологічних і методичних положень, а також практичних рекомендацій щодо забезпечення процесу модернізації сфери житлово-комунального господарства міських агломерацій в умовах децентралізації системи управління. За результатами дослідження зроблено висновки теоретичного, методологічного і науково-прикладного характеру:

1. Визначено, що комунальні послуги – постачання води, електроенергії, газу і телекомунікаційних систем, утилізації відходів – є основою економічних, соціальних та екологічних показників сучасного життя, базисом просторової інфраструктури, яка забезпечує функціонування міських агломерацій. Окреслено найгостріші проблеми, пов'язані з управлінням сферою ЖКГ, а саме зміни потреби в комунальних послугах, спричинені економічною, соціальною та просторовою перебудовою, зношеністю мереж, збільшенням витрат на їх обслуговування, низьким рівнем державної підтримки, необхідністю посилення участі приватного сектору в розвитку комунальної структури.

2. Розглянуто житлово-комунальну послугу з двох позицій: як відповідну економічну діяльність та об'єкт ресурсозбереження, що потребують формування особливої спорідненої системи управління. Наголошено на значущості розвитку ринку житлових послуг як передумови підвищення якості життя населення. Підкреслено специфіку житлово-комунальних послуг як ресурсоємної сфери, що охоплює близько двадцяти видів діяльності та потребує визначення механізму забезпечення справедливого перерозподілу ресурсів. Проаналізовано ресурсну складову цих послуг і визначено сферу діяльності та основний функціонал соціально-економічних процесів галузі. З'ясовано, що специфіка житлово-комунальних

послуг обумовлена не лише ресурсомісткістю, але й соціальною значущістю. Крім того, договірні відносини в галузі потребують координації інтересів суб'єктів господарювання, населення та держави.

3. Розкрито особливості методології формування систем моніторингу, планування та прогнозування розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій. Досліджено основні етапи, принципи, складові процесу планування, що забезпечує цілісність розуміння проблеми. Акцентовано, що моніторинг модернізації ЖКГ повинен ґрунтуватися на аналізі стану реалізації нормативно-правового та науково-технічного забезпечення програм розвитку, адже отриманні результати дають змогу якісно сформулювати мету й завдання процесу планування управлінських дій. Проаналізовано й удосконалено етапи прогнозування діяльності досліджуваної сфери з оцінкою перспектив впливу на стан підприємств підвищення тарифів та одночасного збільшення дебіторської заборгованості.

4. Розглянуто взаємовідносини між комунальними структурами й партнерами з метою моделювання ефективних, збалансованих форм взаємодії зацікавлених сторін. Запропоновано систематизовані варіанти засобів залучення приватного капіталу до житлово-комунальної сфери, зокрема договір на виконання робіт, контракт на управління підприємством, оренда, концесія, приватизація. Доведено, що наразі комунальними підприємства в Україні не досить активно використовуються форми державно-приватного партнерства у зв'язку з ускладненістю їх організаційного механізму. Обґрунтовано, що найбільш ефективною формою державно-приватного партнерства у сфері житлово-комунального господарства є концесія. При здійсненні управління й експлуатації об'єкта концесії обов'язками приватного інвестора визначено внесення інвестицій у реконструкцію, модернізацію і капітальний ремонт, передача відповідно створеного майна у власність міських агломерацій.

5. Запропоновано методологічні підходи до підвищення ефективності розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій. Доведено необхідність використання синергетичного підходу до окреслення його перспектив, з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів впливу. Розроблено методику оцінювання ефективності програми модернізації ЖКГ із застосуванням восьми груп показників та визначенням інтегральних показників за напрямками діяльності підприємств, що створює передумови для підвищення керованості стратегічних змін. При оцінюванні ефективності розвитку житлово-комунальної сфери міських агломерацій зосереджено увагу на необхідності розрахунку узагальнених показників моніторингу, що дає змогу здійснювати контроль відхилення планових показників від фактичних.

6. Обґрунтовано методичні підходи до формування цілей сталого розвитку сфери ЖКГ, орієнтовані на забезпечення системності у процесі впровадження реформ з визначенням пріоритетних заходів на принципах взаємоузгодженості рішень і дотримання балансу соціальних, економічних та екологічних потреб на всіх рівнях управління. Фрактал такого підходу забезпечує впровадження інноваційних методів управління на різних рівнях

агрегування: держава, регіон, агломерація, місто, громада з коригуванням умов та напрямів реалізації відповідно до адміністративних і функціональних повноважень органів управління житловим господарством.

7. Систематизовано критерії та індикатори сталого розвитку сфери ЖКГ, що враховують соціальні, економічні та екологічні наслідки. Запропоновано систему цільових індикаторів, що враховує особливості подання статистичної інформації щодо діяльності галузевих підприємств в Україні та представлена в єдиному вимірі, а саме відсотках, і дає змогу здійснювати моніторинг ефективності реалізації цільових орієнтирів у розрізі певних періодів, а також порівняльний аналіз процесу переходу галузі до моделі сталого розвитку.

8. Проаналізовано фінансовий стан і джерела інвестиційного забезпечення розвитку ЖКГ в Україні. Виявлено причини збитковості галузі – високий рівень заборгованості населення за комунальні послуги в наслідок суттєвого зростання тарифів, високі витрати ресурсів через зношеність обладнання та інфраструктури комунальних підприємств, неефективний менеджмент. Доведено, що сфера житлово-комунального господарства має високий інвестиційний потенціал та можливості розширення і диверсифікації джерел фінансування за умови розроблення ефективних механізмів формування та розподілу коштів і реалізації адміністративних реформ, серед яких: децентралізація і урахуванням принципу субсидіарності, створення ОСББ, активізація розвитку державно-приватного партнерства та інших форм кооперації, диверсифікація власності комунальних підприємств. Обґрунтовано, що важливою передумовою покращення інвестиційного клімату в галузі є також удосконалення механізмів державного регулювання в царині кредитної, інвестиційно-інноваційної і тарифної політики.

9. Досліджено, що розвиток вітчизняного ЖКГ супроводжується комплексом соціальних та екологічних проблем, серед яких понаднормовий рівень споживання ресурсів, зокрема енергетичних, низька якість постачання питної води для населення, неефективна система поводження з відходами тощо. Попри певні досягнення у сфері забезпечення енергоефективності, зменшення обсягів утворення побутових відходів у розрахунку на одного мешканця та поступове скорочення водоспоживання, виявлено критично низькі екологічні показники розвитку підприємств порівняно з аналогічними даними у країнах ЄС, а також занадто повільні темпи реформування в частині запровадження моделі сталого розвитку в містах, що потребує активізації на всіх рівнях. З метою комплексної модернізації та переходу ЖКГ до екологізбалансованої моделі розвитку наголошено на необхідності оновлення законодавчої бази в контексті врегулювання системи нормативно-правових та фінансових відносин у житловій сфері, запровадження соціально-екологічних стандартів у сфері будівництва, обладнання та послуг, удосконалення регуляторних механізмів.

10. Доведено, що управління житлово-комунальним господарством регіону доцільно інформатизувати до рівня, що є достатнім для керування динамічними показниками всіх його галузей, оскільки близько 80 % ухвалених рішень пов'язані із просторовою прив'язкою об'єктів (землевідведення,

будівництво і реконструкція, міський транспорт, обслуговування населення тощо). Саме тому, найважливішим елементом інформаційного середовища регіону визначено геоінформаційну систему, яка забезпечить функціонування маршрутів міського транспорту, паркувань, землевідведення, реконструкції і будівництва, стан тепломереж і температуру в них, проходження газових труб, рівень заборгованості оплати за надані послуги тощо. Аргументовано, що впровадження інформаційних систем і технологій є ефективним інструментом у системі управління ОСББ.

11. Запропоновано методичні підходи до ранжування й оптимізації джерел та напрямів інвестиційного забезпечення проектів модернізації ЖКГ з використанням методики АВС-аналізу. Здійснено систематизацію з урахуванням двох критеріїв – масштабу впливу та економічного ефекту. Відповідно до цього підходу кошти державного й регіонального бюджетів та міжнародну фінансову допомогу рекомендовано спрямовувати першочергово у проекти категорії А, що становлять у середньому 15 % від усіх проектів та мають важливе значення для розвитку регіону, його економічної, енергетичної та соціальної безпеки. Зазначено, що такі проекти можуть бути неприбутковими, проте здійснюватимуть довгостроковий мультиплікативний вплив на розвиток території. Проекти категорії В, на які припадає в середньому 20 % усіх проектів, можуть бути як прибутковими, так і неприбутковими для інвесторів. Тому частину з них необхідно фінансувати за кошти регіональних бюджетів і територіальних громад із залученням грантів міжнародних організацій, а також можливе змішане фінансування. Для проектів категорії С (близько 65 %), реалізація яких потенційно може принести прибуток, залучаються кошти вітчизняних та іноземних інвесторів на засадах державно-приватного партнерства, лізингу або акціонування. Уточнено, що поділ за категоріями АВС та відсотками щодо реалізації проектів є умовним, проте в цілому відповідає особливостям фінансування житлово-комунального господарства в європейських країнах.

12. Розроблено методичний підхід, що базується на інтегрованому рейтингуванні територій за рівнем ефективності функціонування ЖКГ та забезпеченості послугами населення на територіях об'єднаних громад у розрізі основних функціональних сфер: житловий комплекс та його облаштування, дорожня інфраструктура і міський транспорт, житлово-комунальні послуги, тощо. Ним передбачено поєднання елементів бенчмаркінгу та рейтингування, що дає змогу визначити стан окремих функціональних сфер ЖКГ на порівнюваних територіях. За результатами апробації методичних підходів до оцінювання рівня доступу населення до основних видів житлово-комунальних послуг у розрізі регіонів України наразі не виявлено значних диспропорцій за цим показником. Проте наголошено на доцільності такого аналізу у процесі проведення порівняльної оцінки стану житлово-комунального господарства між містами – майбутніми центрами міських агломерацій та ОТГ, що приєднуюватимуться. Це дає змогу визначити основні вектори інвестиційної політики агломерацій, а також пріоритетні напрями розвитку інфраструктури та оптимізації асортименту послуг.

13. Проаналізовано особливості та джерела інвестування розвитку ЖКГ м. Харків, зокрема коштів міського бюджету, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, фонду «Чисті технології», власних коштів підприємств. Зазначено, що, заважаючи на високий рівень зношеності об'єктів та невідповідність їх функціонування вимогам сучасності, на нинішньому етапі особливо актуалізувалися проблеми залучення додаткових інвестиційних ресурсів на оновлення інфраструктури та обладнання комунальних підприємств, упровадження енергозберігаючих технологій та сучасного програмного забезпечення в контексті формування моделі «SmartCity». Систематизовано перспективні напрями додаткового фінансування пріоритетних інвестиційних проектів у сфері ЖКГ м. Харків, серед яких: міжнародні гранти, міжнародні кредитні лінії фінансування енергоефективних технологій, випуск зелених облігацій, корпоратизація комунальних підприємств та інші. Визначено потенціал міста у сфері диверсифікації інвестиційних ресурсів, основні умови їх залучення та ефективного використання, а саме: удосконалення нормативно-правової бази інвестиційної діяльності; імплементація міжнародних будівельних і санітарних норм, що враховують особливості нових технологій, зокрема в системах тепло-, енергозабезпечення та водопостачання; спрощення процедур оцінки та реалізації інвестиційних планів на основі розширення повноважень місцевих органів щодо укладення міжнародних інфраструктурних контрактів та надання муніципальних гарантій, прискорення процесів приватизації майна комунальних підприємств, у тому числі у сфері побутового обслуговування та управління житловим фондом; розвиток різних форм муніципально-приватного партнерства, акціонування комунальних підприємств зі збереженням контрольного пакета акцій за муніципалітетом, удосконалення тарифної політики.

14. Досліджено специфіку та напрями впровадження інноваційних технологій у розрізі основних функціональних сфер житлово-комунального господарства: технології модернізації житлового фонду в контексті забезпечення енергозбереження; модернізація і підвищення енергоефективності систем тепло- та енергопостачання, ресурсозберігаючі та екологічно безпечні системи водопостачання, водовідведення й очищення стічних вод; упровадження альтернативних джерел енергії для зміцнення енергетичної безпеки міських агломерацій; оптимізація систем транспортного забезпечення міст у напрямі розширення сфер використання міського транспорту, підвищення його екологічності, розвитку інформаційних технологій управління транспортними потоками, стимулювання переходу на екологічно безпечні види транспорту. Обґрунтовано основні напрями, принципи та умови інтеграції галузей ЖКГ у міських агломераціях з використанням інформаційних технологій «SmartCity». Систематизовано перспективи впровадження інноваційних технологій у житлово-комунальній сфері міських агломерацій України з урахуванням зарубіжного досвіду.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Топчій О.О. Житлово-комунальне господарство міських агломерацій: особливості функціонування та завдання управління: монографія. Миколаїв: ФОП Швець В.М., 2020. 356 с.

Статті в наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

2. Топчій О.О., Пакуліна А.А. Методологія дослідження механізмів реалізації соціальної політики України. *Економічний простір* : зб. наук. праць. 2011. № 53. С. 96–105. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія. *Особистий внесок: обґрунтовано методологію дослідження механізмів реалізації соціальної політики України.*

3. Топчій О.О., Пакуліна А.А. Методологічні підходи до побудови прогнозної моделі соціально-економічного розвитку. *Економічний простір* : зб. наук. праць. 2011. № 55. С. 125–132. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія. *Особистий внесок: досліджено методологічні підходи до побудови прогнозної моделі соціально-економічного розвитку.*

4. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Обґрунтування й вибір моделі, що забезпечує стійкий і динамічний соціально-економічний розвиток України. *Економічний простір*: зб. наук. праць. 2012. № 57. С. 170–175. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія. *Особистий внесок: запропоновано модель, що забезпечує стійкий і динамічний соціально-економічний розвиток України.*

5. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Парадигма управління стійким соціально-економічним розвитком. *Економічний простір* : зб. наук. праць. 2012. № 58. С. 89–93. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія. *Особистий внесок: удосконалено управління стійким соціально-економічним розвитком.*

6. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Стале функціонування житлово-комунального комплексу регіону. *Економічний простір* : зб. наук. праць. 2013. № 69. С. 83–95. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія. *Особистий внесок: проаналізовано функціонування житлово-комунального комплексу регіону.*

7. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Розробка концептуальних основ формування механізму підвищення якості соціальних послуг в сучасних умовах розвитку України. *Економічний простір* : зб. наук. праць. 2014. № 81. С. 91–100. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія. *Особистий внесок: обґрунтовано напрями концептуальних основ формування механізму підвищення якості соціальних послуг в сучасних умовах розвитку України.*

8. Топчій О.О. Методологія формування систем моніторингу, планування та прогнозування розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій. *Економічні горизонти*. 2018. № 4 (7). С.192-204. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: CrossRef Ulrichsweb™ Global Serials Directory, Academic Resource Index ReseachBib, Google Scholar, EuroPub.

9. Топчій О.О. Модернізація сфери житлово-комунального господарства: соціально-безпекові та еколого-економічні аспекти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 23 С. 42–47. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: *Index Copernicus International (ICI)*, *Google Академія*.

10. Топчій О.О. Завдання та пріоритети реформування житлово-комунального господарства на засадах сталого розвитку. *Вісник ХНАУ ім. Докучаєва*. 2019. № 4, Т.1. С. 201–212. (Серія «Економічні науки»). Входить до наукометричних баз реферування та індексування: *Index Copernicus International (ICI)*, *Google Академія*; *Cite Factor Academic Scientific Journals*; *Academic Resource Index Research Bib*.

11. Топчій О.О. Сучасний стан та перспективи підвищення енергоефективності в ЖКГ України. *Вісник ХНАУ ім. Докучаєва*. 2019. № 3. С. 119–127. (Серія «Економічні науки»). Входить до наукометричних баз реферування та індексування: *Index Copernicus International (ICI)*, *Google Академія*; *Cite Factor Academic Scientific Journals*; *Academic Resource Index Research Bib*.

12. Топчій О.О., Іртищева І.О., Стегней М.І. Проблеми та перспективи розвитку ЖКГ в Україні: фінансовий аспект. *Вісник ХНАУ ім. Докучаєва*. 2019. № 2. С. 353–401. (Серія «Економічні науки»). Входить до наукометричних баз реферування та індексування: *Index Copernicus International (ICI)*, *Google Академія*; *Cite Factor Academic Scientific Journals*; *Academic Resource Index Research Bib*. *Особистий внесок: проаналізовано проблеми та перспективи розвитку ЖКГ*

13. Topchiy O., Voit D., Prokopenko N., Trushliakova A., Riabets D. Reengineering of economic transformation management as a basic prerequisite for implementation of the strategic goals of the country's development. *Економічні горизонти*. 2019. № 2 (9). С. 78-87. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Ulrichsweb™ Global Serials Directory, WorldCat). *Особистий внесок: обґрунтування напрямів трансформації управління житлово-комунальною сферою України*.

14. Topchiy Al. A. Modeling the relationship between utilities and partners. *Економічні горизонти*. 2020. № 2(13). С.17-28. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: CrossRef Ulrichsweb™ Global Serials Directory, Academic Resource Index ReseachBib, Google Scholar, EuroPub.

15. Топчій О.О., Іртищева І.О., Крамаренко І.С., Сенкевич О.Ф. О.О., Войт Д.С. Структурно-динамічні характеристики інвестиційних ресурсів регіонів. *Ефективна економіка: електрон. фах. вид.* 2020. № 3. URL:

http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/3_2020/82.pdf (дата звернення 10.03.2020 р.). Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія. *Особистий внесок: проаналізовано інвестиційні ресурси регіонів.*

16. Топчій О.О., Іртищева І. О., Крамаренко І. С., Сенкевич О. Ф., Войт Д. С. Інфраструктурно-трансформаційні процеси формування та розвитку інвестиційного регіонального потенціалу. *Бізнес-інформ.* 2020. № 3. С. 411–415. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Ulrichswe, Research Papers in Economics, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, Academic Journals Database, Advanced Science Index, Open Academic Journals Index, Bielefeld Academic Search Engine GetInfo, Open Aire і Open AIR Eplus, World Cat, Соціонет (Socionet), Open Access Library, J-Gate, Академія Google, ResearchBib. *Особистий внесок: обґрунтовано інфраструктурно-трансформаційні процеси формування інвестиційного регіонального потенціалу.*

17. Топчій О.О., Войт Д. С. Методологічні підходи щодо ефективності розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій. *Економіка та держава.* 2020. № 5. С. 127–132. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія. *Особистий внесок: досліджено методологічні підходи щодо розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій.*

18. Топчій О.О. Інвестиційне забезпечення розвитку та модернізації житлово-комунального господарства міських агломерацій: регіональні особливості. *Український журнал прикладної економіки.* 2020. Том 5. № 2. С. 115–121. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus.

19. Топчій О.О. Впровадження інноваційних технологій у розвиток житлово-комунального господарства: регіональний аспект. *Економічний аналіз.* 2020. Том 30. № 1. Частина 2. С. 166-173. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus.

Статті в наукових фахових виданнях:

20. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Ресурсне забезпечення і стійкість регіональної економіки. *Вісник Дніпропетровського університету.* 2014. Вип. 8(1). № 10/1. Т. 22. С. 40–45. (Серія «Економіка»). *Особистий внесок: розглянуто методика моніторингу даних яка використовується для управління ресурсним забезпеченням регіональної економіки.*

21. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Удосконалення державного регулювання розвитку житлово-комунального комплексу регіону. *Вісник Дніпропетровського університету.* 2013. Вип. 7(1). № 4. Т. 21. С. 17–23. (Серія «Економіка»). *Особистий внесок: удосконалено напрями щодо державного регулювання розвитку житлово-комунального комплексу регіону.*

22. Топчій О.О., Куценко В.І., Гарацук О.В. Соціальна безпека – домінанта національних інтересів країни в контексті сталого розвитку. *Економіка природокористування і охорона довкілля.* 2019. № 6(25). С. 13–19.

Особистий внесок: розглянуто соціальну безпеку як домінанта національних інтересів країни в контексті сталого розвитку.

23. Топчій О.О., Куценко В.І., Гарацук О.В. Пріоритетні напрями та принципи реалізації державної політики щодо забезпечення сталого розвитку. *Економіка природокористування і охорона довкілля*. 2020. № 7(26). С. 40–47. *Особистий внесок: запропоновано напрями та принципи реалізації державної політики щодо забезпечення сталого розвитку.*

Інші видання:

24. Топчій О.О., Євсєєва О.О. Стратегія інноваційного розвитку підприємств регіону. *Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць*. 2010. Вип. 259: у 7 т. Т. VI. С. 1408–1414. *Особистий внесок: розглянуто питання щодо стратегічного інноваційного розвитку підприємств регіону.*

25. Топчій О.О., Пакуліна А.А. Соціальна орієнтація економіки і розвиток соціальної сфери. *Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць*. 2010. Вип. 260: у 6 т. Т. I. С. 150–155. *Особистий внесок: запропоновано соціальну орієнтацію економіки та розвитку соціальної сфери.*

Матеріали наукових конференцій:

26. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Інтелектуальний потенціал і відродження промислового виробництва регіону. *Матеріали VI Международной научно-практической конференции [«Стратегические вопросы мировой науки – 2010»]*, (7–15 февр. 2010 г., Польща, Пржемьшль). Vol. 5. *Ekonomiczne nauki. Przemysł. Nauka i studia*, 2010. С. 15–17. *Особистий внесок: запропоновано напрями відродження промислового виробництва регіону.*

27. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Економічні важелі механізму державного регулювання зайнятості населення України. *Матеріали V Международной научно-практической конференции [«Современные научные достижения – 2010»]*, (27 янв. – 5 февр. 2010 г., Чехія, Прага). – Díl 7: *Ekonomické vědy*. – Praha: Education and Science », 2010. С. 3–5. *Особистий внесок: обґрунтовано економічні важелі механізму державного регулювання зайнятості населення.*

28. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Підвищення ефективності державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в регіоні. *Матеріали X міжнародної науково-практичної конференції [«Ключові аспекти наукової діяльності – 2014»]*, (7–15 січ. 2014 р., Польща, м. Перемишль). Vol. 5. *Ekonomiczne nauki. Przemysł : Nauka i studia*, 2014. С. 54–57. *Особистий внесок: досліджено питання щодо ефективності державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в регіоні.*

29. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Підвищення стійкості й забезпечення ефективного використання соціально-економічного потенціалу адміністративно-територіального утворення. *Матеріали X міжнародної науково-практичної конференції [«Актуальні наукові розробки – 2014»]*, (17–25 січ. 2014 р., Болгарія, м. Софія). Т. 7: *Економіки*. Софія : «Бял ГРАД-БГ» ООД. 2014. С. 28–30. *Особистий внесок: визначено напрями щодо*

ефективного використання соціально-економічного потенціалу адміністративно-територіального утворення.

30. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Механізм та методи державного регулювання якості освіти. *Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції [«Наука й технології: крок до майбутнього – 2013»]*, (27 лют. – 5 берез. 2013 р., Чехія, м. Прага). Díl 9: Ekonomické vědy. Administrativa. Praha: Education and Science, 2013. С. 3–6. *Особистий внесок: визначено механізми щодо державного регулювання якості освіти.*

31. Топчій О.О., Пакуліна А.А. Процес моделювання розвитку соціально-економічних систем. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції [«Ефективні інструменти сучасних наук»]*, (27 квіт. – 5 трав. 2012 р., м. Прага, Чехія). Díl 12: Ekonomické vědy. Praha : Education and Science s.r.o., 2012. С. 3–5. *Особистий внесок: запропоновано моделювання розвитку соціально-економічних систем.*

32. Топчій О.О., Пакуліна А.А. Формування сучасної системи державних соціальних стандартів і нормативів. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції [«Європейська наука XXI століття»]*, (7–15 трав. 2012 р., м. Пржемишль, Польща). Vol. 7: Ekonomiczne nauki. Państwowy zarząd. Przemysł: Nauka i studia, 2012. С. 23–25. *Особистий внесок: розроблено пропозиції щодо формування сучасної системи державних соціальних стандартів і нормативів.*

33. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Ефективне управління регіональним житлово-комунальним комплексом. *Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції [«Ключові аспекти наукової діяльності – 2013»]*, (7–15 січ. 2013 р., Польща, м. Пржемишль). Vol. 6: Ekonomiczne nauki. Przemysł: Nauka i studia, 2013. С. 52–55. *Особистий внесок: аргументовано пропозиції щодо ефективного управління регіональним житлово-комунальним комплексом.*

34. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Інтелектуальний потенціал і відродження промислового виробництва регіону. *Материалы VI Международной научно-практической конференции [«Стратегические вопросы мировой науки – 2010»]*, (7–15 февр. 2010 г., Польша, Пржемышль). Vol. 5: Ekonomiczne nauki. Przemysł. Nauka i studia, 2010. С. 5–8. *Особистий внесок: обґрунтовано пропозиції щодо використання інтелектуальний потенціал регіону.*

35. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Економічні важелі механізму державного регулювання зайнятості населення України. *Материалы V Международной научно-практической конференции [«Современные научные достижения – 2010»]*, (27 янв. – 5 февр. 2010 г., Чехия, Прага). Díl 7: Ekonomické vědy. Praha: Education and Science, 2010. С. 48–51. *Особистий внесок: запропоновано економічні важелі механізму державного регулювання зайнятості населення.*

36. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Державне регулювання сфери соціальних послуг. *Материалы VIII Международной научно-практической конференции [«Ключевые аспекты научной деятельности – 2012»]*, (7–15 янв. 2012 г., Польша, г. Пржемышль). Vol. 9: Ekonomiczne nauki. Przemysł: Nauka i studia,

2012. С. 6–8. Особистий внесок: *акцентовано увагу щодо державного регулювання сфери соціальних послуг.*

37. Топчій О.О., Пакулін С.Л. Удосконалення механізмів державного регулювання ринку соціальних послуг, що відповідають актуальним тенденціям і умовам розвитку української економіки. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції [«Актуальні наукові розробки – 2012»]*, (17–25 янв. 2012 г., Болгарія, г. Софія). Т. 9: Економіки. Софія. «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2012. С. 6–8. *Особистий внесок: удосконалено механізми державного регулювання ринку соціальних послуг.*

38. Топчій О.О., Пакуліна А.А. Інтелектуальний потенціал і сталий розвиток України. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції [«Найновітні наукові досягнення – 2012»]*, (7–15 берез. 2012 р., Болгарія, м. Софія). Т. 11: Економіки. Софія: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2012. С. 48–50. *Особистий внесок: визначено напрями сталого розвитку регіону.*

39. Топчій О.О., Пакуліна А.А. Зарубіжний досвід ефективного функціонування соціальної сфери в найбільш розвинених країнах світу. *Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції [«Новості передової науки – 2011»]*, (17–25 мая 2011 г., Болгарія, г. Софія). Т. 12: Економіки. Софія: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2011. С. 54–56. *Особистий внесок: розглянуто зарубіжний досвід функціонування соціальної сфери в розвинених країнах світу.*

40. Топчій О.О., Пакуліна А.А. Вплив соціальної сфери на темпи та ефективність економічного розвитку. *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції [«Научный прогресс на рубеже тысячелетий – 2011»]*, (27 мая – 5 июня. 2011 г., Чехія, г. Прага). – Díl 11: Ekonomické vědy. Administrativa. Praha: Education and Science s.r.o., 2011. С. 12–14. *Особистий внесок: досліджено вплив соціальної сфери на темпи та ефективність економічного розвитку.*

41. Топчій О.О., Гаращук О.В., Куценко В.І., Освітнє середовище в контексті забезпечення сталого розвитку (управлінський аспект). *Сталий розвиток як платформа для євроінтеграції України: Міжнар. конф., Київ, 8 листоп. 2019 р. К.: Конкордія, 2019. С. 69–71. Особистий внесок: розглянуто управлінський аспект щодо освітнього середовища в контексті забезпечення сталого розвитку.*

42. Топчій О.О. Концептуальні підходи щодо розвитку ЖКГ України. *Трансформація націоналізації економіки в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Миколаїв, 27 груд. 2019 р. / Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. Миколаїв: Головка, 2019. С 107–110.*

43. Топчій О.О. Побудова моделі взаємовідносин учасників державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві міських агломерацій. *Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, Миколаїв, 12 берез. 2020 р. / Миколаївський міжрегіональний*

інститут розвитку людини ВНЗ Університет «Україна». Миколаїв: ММІРЛВНЗ Університет «Україна», 2020. С. 60–63.

44. Топчій О.О. Оцінка фінансового стану підприємств ЖКГ. *Фінансове регулювання зрушень у економіці України*: матеріали доп. учас. IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Мукачєво, 24 берез. 2020 р. Мукачєво: Вид-во МДУ, 2020. С. 53–56.

45. Топчій О.О., Лінтур І.В., Архангельська А.-М.І. Регіональні диспропорції у сфері житлово-комунального господарства. *Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесів: реалії і виклики*: матеріали доп. учас. IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Мукачєво, 6-7 квіт. 2020 р. Мукачєво: Вид-во МДУ, 2020. С. 108–111. *Особистий внесок: розглянуто регіональні диспропорції у сфері житлово-комунального господарства*.

46. Топчій О.О. Прогнозування – метод ефективного управління житлово-комунальним господарства міських агломерацій. *Сучасні технології розвитку людини в інтегрованому суспільстві*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Миколаїв, 25 трав. 2020 р. / Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини ВНЗ Університет «Україна». Миколаїв: ММІРЛВНЗ Університет «Україна», 2020. С. 124–127.

АНОТАЦІЯ

Топчій О.О. Модернізація сфери житлово-комунального господарства міських агломерацій в умовах децентралізації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Одеська національна академія харчових технологій, м. Одеса, 2020.

Дисертація присвячена формуванню концептуальних засад та теоретичних і прикладних основ процесу модернізації сфери житлово-комунального господарства міських агломерацій в умовах децентралізації та його фінансово-інвестиційного забезпечення.

Досліджено теоретичні аспекти управління комунальним господарством та його особливості на тлі процесів децентралізації. Визначено особливості методології формування систем моніторингу, планування та прогнозування розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій. Запропоновано методологічні підходи до підвищення його ефективності.

Здійснено аналіз фінансового забезпечення ЖКГ та досліджено основні напрями його екологізбалансованого розвитку. Серед розповсюджених варіантів залучення приватного капіталу до комунальної сфери виділено такі основні форми: договір на виконання робіт, контракт на управління підприємством, оренда, концесія, приватизація. Доведено, що найбільш ефективною формою державно-приватного партнерства в житлово-комунальному господарстві є концесія.

Обґрунтовано стратегічні орієнтири розвитку та особливості регулювання ЖКГ, здійснено оцінку його міжрегіональних диспропорцій. Систематизовано основні напрями інституціоналізації перспективних форм фінансово-інвестиційного забезпечення інноваційної модернізації ЖКГ м. Харків. Запропоновано пріоритетні напрями впровадження інноваційних технологій у розрізі основних функціональних сфер житлово-комунального господарства.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, модернізація, міська агломерація, децентралізація, комунальне господарство, комунальні послуги, ресурсозбереження.

АННОТАЦІЯ

Топчий А.А. Модернизация сферы жилищно-коммунального хозяйства городских агломераций в условиях децентрализации. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.05 – развитие производительных сил и региональная экономика. – Одесская национальная академия пищевых технологий, Одесса, 2020.

Диссертация посвящена формированию концептуальных, теоретических и прикладных основ процесса модернизации сферы жилищно-коммунального хозяйства городских агломераций в условиях децентрализации и его финансово-инвестиционного обеспечения. Исследованы теоретические аспекты управления коммунальным хозяйством и его особенности в контексте процессов децентрализации. Определены особенности методологии формирования систем мониторинга, планирования и прогнозирования развития жилищно-коммунального хозяйства городских агломераций, предложены методологические подходы к повышению его эффективности.

Осуществлен анализ финансового состояния коммунальных предприятий, источников и направлений финансирования отрасли. Установлено, что существенный рост цен и тарифов привел к увеличению сумм задолженности населения по оплате жилищно-коммунальных услуг, уровень которой в 2018 году превысил 13 % и имеет тенденцию к возрастанию, что негативно влияет на финансовое состояние коммунальных предприятий. Аргументировано, что динамика развития показателей финансового состояния предприятий ЖКХ отражает угрожающие тенденции сокращения доходности услуг, увеличение их убыточности, повышение объемов дебиторской и кредиторской задолженности. Наибольший удельный вес в объемах убытков (68 %) выявлен на предприятиях коммунальной теплоэнергетики и водопроводно-канализационного хозяйства (24 %).

Исследованы основные направления экологосбалансированного развития отрасли. Доказано, что важной жизнеобеспечивающей сферой является жилищно-коммунальное хозяйство, основной задачей которой определено обеспечение нормальных условий жизни и труда населения

страны, снабжения предприятий и организаций необходимыми ресурсами воды, газа, электроэнергии и тепла. Большие надежды возложены на национальную комиссию, осуществляющую государственное регулирование в сферах энергетики и коммунальных услуг, которая имеет право решать не столько методические вопросы разработки экономически обоснованных тарифов, сколько координации программ снижения потерь всех ресурсов на объектах ЖКХ, энергосбережения, нерациональных затрат. Акцентировано, что использование потенциала уменьшения себестоимости воды, газа, тепла, электроэнергии будет способствовать повышению прибыльности и рентабельности хозяйствующих субъектов, что, в свою очередь, повысит их инвестиционную привлекательность для внутренних и внешних инвесторов.

Обосновано стратегические ориентиры развития и особенности регулирования жилищно-коммунального хозяйства, осуществлено оценку его межрегиональных диспропорций. Систематизировано основные направления институционализации перспективных форм финансово-инвестиционного обеспечения инновационной модернизации ЖКХ г. Харьков. Определены приоритетные направления внедрения инновационных технологий в разрезе основных функциональных сфер жилищно-коммунального хозяйства.

Ключевые слова: жилищно-коммунальное хозяйство, модернизация, городская агломерация, децентрализация, коммунальное хозяйство, коммунальные услуги, ресурсосбережение.

ABSTRACT

Topchiy O.O. Modernization of the sphere of housing and communal services of urban agglomerations under decentralization. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the Doctor of Economics degree by specialty 08.00.05 – development of productive forces and regional economy. – Odessa National Academy of Food Technology, Odessa, 2020.

The dissertation is devoted to the formation of conceptual foundations and development of theoretical and applied foundations of the modernization process of the housing and communal services sphere of urban agglomerations under decentralization and its financial and investment support.

The theoretical aspects of management of communal services and features of management under decentralization are investigated. The peculiarities of the methodology of monitoring systems formation, planning and forecasting of development of housing and communal services of urban agglomerations are determined. The methodological approaches to the efficiency of development of housing and communal services of urban agglomerations are proposed.

The analysis of financial support of housing and communal services is carried out and the basic directions of ecologically-balanced development of the branch are investigated. It is investigated that among the common options for attracting private capital to the public sector are the following basic forms: contract for works, enterprise management contract, rent, concession, privatization. It is proved that the

most effective form of public-private partnership for housing and communal services is concession.

The strategic orientations of development and features of regulation of housing and communal services are substantiated. The inter-regional disproportions of housing and communal services development are estimated. The main directions of institutionalization of perspective forms of financial and investment support for innovative modernization of housing and communal services in Kharkiv are systematized. The basic directions of introduction of innovative technologies in the context of the basic functional spheres of housing and communal services are substantiated.

Key words: housing and communal services, modernization, urban agglomeration, decentralization, communal services, utilities, resource saving.